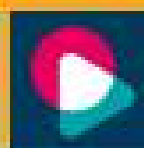

ВИДАВНИЦТВО
РАНОК

Ірина Цєпова
Лариса Тимченко
Маріанна Коченгіна

НАВЧАННЯ
БЕЗ МЕЖ

3 КЛАС

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

ЧАСТИНА 2

Проект підручника видавництва "Ранок"

Ірина Цєпова, Лариса Тимченко, Маріанна Кочєнгіна

«УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ»

підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти

(у 2-х частинах)

Частина 2

Видавництво «Ранок»

2025

Створено відповідно до Типової
освітньої програми, розробленої
під керівництвом О. Я. Савченко

Ірина Цєпова, Лариса Тимченко, Маріанна Коченгіна

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Підручник для 3 класу
закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)

Частина 2

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

rnk.com.ua/107891

Інтерактивний
електронний додаток
до підручника

Київ · Харків
Видавництво «Ранок»
2025

УДК 811.161.2:028.1(075.2)
Ц40

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 07.01.2025 № 22)

Підручник створено відповідно до Типової освітньої програми,
розробленої під керівництвом О. Я. Савченко

Целова І. В.
Ц40 Українська мова та читання : підруч. для 3 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. / І. В. Целова, Л. І. Тимченко, М. В. Коченгіна — Х. : Вид-во «Ранок», 2025.

УДК 811.161.2:028.1(075.2)

Інтерактивний
електронний додаток
до підручника
доступний за QR-кодом
або посиланням
rnk.com.ua/107891

© Целова І. В., Тимченко Л. І., Коченгіна М. В. 2025
© Кридченко Н. В., ілюстрації, 2025
© ТОВ Видавництво «Ранок», 2025

Проект підручника видавництва "Ранок"

Розділ 1. Учуся розуміти медіа.

Оцінюю інформацію.

Висловлюю оцінні судження

Що таке медіа? 8

Простір дитячого читання.

Про те, які бувають комп'ютери

Кіберкоманда «Смайлик». Уривок. *Яна Мазур* 12

Учусь оцінювати інформацію.

Правила безпечної поведінки в інтернеті 14

Учусь висловлювати власне ставлення й оцінні судження.

Толерантність. Етикетні норми спілкування 16

Хто великий? *Наталя Карпенко* 20

Простір дитячого читання.

Пригоди починаються

Іванна і ванна. *Олеся Мамчич* 21

Простір дитячого читання. Про толерантність, етикетні норми спілкування й дружбу з добрим гумором

Як ми до Генки ходили. *Ярослав Стельмах* 25

Учусь аналізувати медіатексти за критеріями:

факти і думки та судження про них 31

Простір дитячого читання. Учусь самовиражатися й досягати мети, шукати інформацію в різних джерелах

Геній на п'ять секунд. *Оксана Луцевська* 33

Розділ 2. Карнавал сучасної художньої літератури

для дітей починається: «Я не хочу так, як всі!..»

Я не хочу так, як всі! *Наталя Карпенко* 35

Плакав зайчик. *Наталя Карпенко* 36

Велослон. *Сашко Дерманський* 37

Мишенятко Мицик. Уривок. *Юхим Чеповецький* 40

Учуся відчувати красу рідного слова.

Досліджую засоби художньої виразності

Уже в саду осінньому Гуляє листопад...

Осінь. *Валентин Бичко* 42

Осінь. *Оксана Кротюк* 43

Розділ 3. Як усе починалося: літературна мандрівка до джерел

Усна народна творчість	44
Починати гру пора!	
Зазивки (зазиванки)	46
Лічилки	46
Домовлянки	47
Мирилки	48
Скоромовки	48
Загадки	49
Жмурки. <i>Тамара Коломієць</i>	50
Простір дитячого читання.	
Читаю, дізнаюся, як жили	
й грали мої однолітки в минулому.	
Микитичів дуб. Уривок. <i>Іван Франко</i>	51
Легенди	
Криниця-журавель. <i>Легенда Поділля</i>	54
Про сніг. <i>Легенда Наддніпрянщини</i>	55
Байки	
Не впусти рака з рота. <i>Байка</i>	57
Казки, казки... У світі їх багато.	
В них мрія людства, мудрість поколінь...	
Героїко-фантастичні казки	
Казки, казки... У світі їх багато. <i>Надія Красоткіна</i>	58
Знайомлюся з особливостями героїко-фантастичної казки	
Кирило Кожум'яка. <i>Українська народна казка</i>	59
Визначаю структурні особливості	
героїко-фантастичних казок	66
Учуся відчувати красу рідного слова.	
Досліджую засоби художньої виразності	
Ліс під інеєм дріма. По землі іде зима...	
Січень. <i>Тамара Коломієць</i>	67
Перший сніг. <i>Олена Пчілка</i>	67
Сію, сію, посіваю...	68
Сійся, родися. <i>Народна посівальна пісенька</i>	68

Розділ 4. Карнавал художньої літератури для дітей продовжується. Українські та зарубіжні письменники XIX — початку XX ст. — дітям

Українські письменники

Тарас Шевченко (1814–1861)

Давно те діялось! Ще в школі. *Тарас Шевченко* 70

За сонцем хмаронька пливе. *Тарас Шевченко*..... 71

Чималий у яру ставок. *Тарас Шевченко* 72

Дорогі Шевченківські місця. *Анатолій Григорук*..... 72

Леонід Глібов (1827–1893)

«Ведмедик». *Леонід Глібов* 74

Олена Пчілка (1849–1930)

Дивна хатка. *Олена Пчілка* 76

Леся Українка (1871–1913)

Казка про Оха-чародія. *Леся Українка*..... 78

Іван Франко (1874–1916)

Лисичка і Рак. *Іван Франко* 81

Олександр Олесь (1878–1944)

Пан Коцький (п'єса за мотивами української народної казки). 83

Зарубіжні письменники

Ганс Крістіан Андерсен (1805–1875)

Срібна монета. *Казка* 86

Розділ 5. Карнавал літератури для дітей продовжується.

«Мову рідної природи розуміти серцем вмій!...»:

науково-художня література для дітей

Досліджую особливості науково-художнього твору

Лісовий санітар. *Віктор Приходько* 90

Розділ 6. Карнавал сучасної літератури для дітей

продовжується. Українські письменники XX —

початку XXI століття — дітям

Зимові пригоди

Чаклун Зландій (уривок з повісті-казки «Ковалі щастя, або Новорічний детектив»). *Всеволод Нестайко*..... 93

Знайомий сніговик. <i>Леся Воронина</i>	95
У сузір'ї Гончих Псів. (Фантастично-новорічна пригода). <i>Анатолій Костецький</i>	97
Добрий гумор та сміх у творах українських письменників	
Хатка, яку Збудував собі Джек (п'єса за англійською народною пісенькою)	100
Рятувальник. <i>Сашко Дерманський</i>	102
Мандри авторськими казками	
Про лисицю, їжачка і сірого зайчика (за мотивами української народної казки). <i>Галина Римар</i>	104
Все прокидається поволі...	
Учуся відчувати красу рідного слова	
Все прокидається поволі. <i>Анатолій Костецький</i>	107
Весняні дзвони. <i>Микола Сингаївський</i>	107
Ой весна, весна — днем красна	108
Усе буде добре	
Про мале солов'ятко. <i>Галина Римар</i>	109
Все буде добре. <i>Марина Павленко</i>	111

Розділ 7. Продовжую знайомитися з науково-художніми творами

Диво у долоньках. <i>Ніна Вернигора</i>	115
Пісня весни. <i>Олег Буцень</i>	118

Розділ 8. Бережімо Україну

Мій дім — це мій край на ім'я Україна. <i>Наталя Карпенко</i> ..	120
Дивовижні імена. <i>Анатолій Григорук</i>	120

Розділ 9. Карнавал дитячої літератури не завершується: уперед, на швидкості. Знайомлюся з творами сучасних вітчизняних і зарубіжних письменників

Мала Баба Яга. Мала Баба Яга сердиться. <i>Отфрід Пройслер</i> ..	122
Електромобіль Сашко. <i>Олеся Мамчич</i>	125

Передмова

Ви розгорнули новий підручник з літературного читання. Пропонуємо вам нові подорожі, нові відкриття, нові враження, нові твори. Дивослово розкаже про письменницьку працю, розкриє красу художнього слова, а також запропонує вам побути письменниками. А новий приятель Нетбук Нобі допоможе вам розібратися в текстах із різних джерел інформації.

Умовні позначення

— послухай

— прочитай

— розкажи

— спиши

— робота в парі
або в групі

Розділ 1. Учуся розуміти медіа. Оцінюю інформацію. Висловлюю оцінні судження

Що таке медіа?

Агов, привіт!

Не озирайся здивовано навколо. Я тут, прямо перед твоїми очима — ось на цьому малюнку. Знайди мене!

Що, не здогадуєшся? Тоді лови підказку: шукай мене серед «круглих»...

Ні, я не гудзик! І не яблуко. Не колесо й не сонце... І годинник теж не я... Окуляри? Ні, знову мимо...

Ну, нарешті! Так, я — м'яч, який лежить зараз у траві без діла...

— Ой, сьогодні я дізнався таке! Ну таке-такуще! Маю не-гайно з кимось поділитися, а то лусну! От послухай...

Сьогодні мене випадково знайшов Данилко, семирічний синок мого колишнього хазяїна. «Ух ти! Татів м'яч!» — Він сунув мене під пахву й виніс надвір. «Ну, тепер тримайся! — радів я. — Зараз діти розіграються — налітаюсь о-го-го!»

Та не так усе вийшло... Трохи покидали мене дітлахи — і залишили у траві. Самі сіли на лавці осторонь, дістали якісь коробочки й дощечки і водять по них пальцями. Щось показують там одне одному, сміються... А мені сумно. Гукнув я: «Малі, нумо грати у футбол!» Не почули. Або мови «м'ячевої» не зрозуміли...

— І що то за коробочки й дощечки? Може, вони зачарували дітей? — спитав я ніби сам у себе.

— Хе-хе, дядечку М'яч! Давно вас тут не було... Добридень! — почув я зверху скрипливий голос. Глядь — на дереві сидить моя давня знайома — пані Ворона. Вона така розумна! Скрізь літає й усе про все знає!

— Ви, дядечку, відстали від життя, тому й дивуєтесь! То не «коробочки» й «дощечки», а смартфоні і планшети. Пристрої такі електронні.

— Ти ба... Я, мабуть, і не вимовлю таких слів. І навіщо людям здалися ці пристрої?

— Ой, кумедний ви... Не знаєте того, що всім відомо! Це ж МЕДІА! За їх допомогою люди поширюють між собою різноманітну інформацію. Бачте, он там, біля під'їзду, сидить бабуся в окулярах і тримає в руках великий аркуш із надрукованими словами. То вона газету читає. А у вікно на першому поверсі видно, як людина дивиться «Новини» по телевізору...

Я високо підстрибнув і зазирнув у вікно. Справді, у кімнаті сидить чоловік і уважно розглядає на стіні щось яскраве... Наче картина, тільки «жива» — усе на ній рухається й розмовляє...

— Книжки, газети й журнали, радіо і телебачення, реклама, твори мистецтва — усе це також медіа. Тільки існують вони

давно. Відтоді багато змінилося. Сучасний світ дуже мінливий! У ньому щомиті стільки всього відбувається — лише встигай дізнаватись!

Пані Ворона пояснювала докладно і зрозуміло.

— От і шукали люди нові засоби, які б допомагали їм іще швидше обмінюватися повідомленнями, у будь-який момент добувати потрібну інформацію, спілкуватися на великій відстані або просто цікаво проводити час.

Я замислився... Це ж треба! Виходить, я нічого не знав про сучасний світ... А вона продовжувала:

— Так з'явилися електронні пристрої — комп'ютери. Поки що це найпотужніші медіа. За їх допомогою через мережу «Інтернет» миттєво поширюється безліч інформації — про все що завгодно. Про людей і події з їхнього життя, про природу і погоду, про науку і мистецтво, політику і спорт... Тож медіа дуже допомагають людям у їхніх справах. Тобі є що сказати чи показати? Поділися з іншими! Твій допис, фото чи відео обов'язково когось зацікавить!

— Я зрозумів, що медіа — то посередники в обміні інформацією між людьми. Вони корисні для роботи, навчання. А відпочити з ними, напевне, не можна...

— Ще й як можна! Хочеш переглянути фільм, мультфільм або розважальну програму — будь ласка. Хочеш полистуватися з друзями чи знайомими в будь-якому

Кіберкоманда «Смайлик»

Уривок з пригодницької повісті

Маленький рожевий нетбук опинився в тій самій картонній коробці, у котрій три роки тому його принесли з магазину. Нетбук здогадався, хто поклав його туди, адже за три роки вірної служби він навчився впізнавати руки своєї господині, дівчинки Марусі, навіть із заплющеними очима. Маленький рожевий нетбук подарували їй на десятий день народження, і відтоді вони завжди були разом.

Ой, які ж то були добрі часи.

Нетбук одразу став для дівчинки і найкращим другом, і забавкою, і надійним сейфом, де вона зберігала свої маленькі таємниці. На ньому було так зручно писати веселі листи до подружок, розшукувати в інтернеті свіженькі плітки щодо зірок та пісеньки про кохання. І чого тільки в тому інтернеті не було! У ньому можна було сидіти годинами, і все знаходилося щось цікавеньке. Маруся називала це «блукати в інтернетях». Дівчинці страшенно подобався її нетбук, такий рожевий і блискучий, наче велика цукерка. А нетбуку взагалі все подобалося — і сама Маруся, і всі Марусині захоплення, і навіть балакучі подружки. Трохи не подобався молодший брат господині, Єгор. Той міг схопити нетбук липкими від цукерок руками, міг жбурнути на канапу, та ще й дражнився! Казав, що Марусин нетбук дитячий,

несправжній, а пам'ять у нього — дівоча.

Однак дівчинці цієї пам'яті цілком вистачало, і все було просто чудово. Настільки чудово, що невдовзі маленький рожевий нетбук дістав ім'я. Він став уважатися дівчинкою, і назвала його господиня Асею. Як відомо, усе, у чого з'являється ім'я, одразу стає особливим. Адже ім'я — це не просто слово, яке пишеться з великої літери. Це чарівне слово! Ось і з Асею сталося невеличке, нікому не помітне диво. Асі почало здаватися, що вона не просто нетбук. Вона — Марусина подружка. І, як це часто трапляється з дівчатками, в Асі з'явився свій маленький секрет...

В Асі всередині зберігалось багато Марусиних фотографій. Деякі з них дівчинці не подобалися, і вона наказувала Асі ці світлини видалити. Ася так і робила, але... Деякі, найкумедніші, вона не видаляла, а зберігала в таємній папочці, про яку Маруся навіть не здогадувалася. Іноді хитра Ася потихеньку відкривала ті фото та милувалася ними.

Яна Мазур

Учусь оцінювати інформацію. Правила безпечної поведінки в інтернеті

- 1 Уяви, що на твою електронну пошту або телефон надійшли ось такі повідомлення:

невідомий номер

Привіт! ✨Ти виграв/
виграла планшет ❤️❤️❤️
Для вручення призу
повідом свої ім'я,
прізвище, повну
адресу і час, коли
ти будеш вдома сам/
сама. 19.10

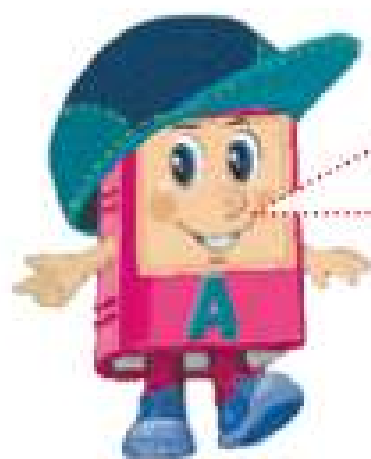
Нікому про перемогу
не говори — зроби
всім сюрприз. 😊 19.10

Олег Іванович

Здрастуй! Я працюю
в школі, у якій ти
навчаєшся. Я ви-
падково відправила
на твою електронну
важливий документ.
Твоя вчителька до-
зволила мені прийти
до тебе й скопіювати
цей документ. ✨ 19.10

Увімкни комп'ютер
і введи пароль.
Я скоро буду. 😊
До зустрічі! 19.10

Поміркуй над цими ситуаціями.
Як ти вчиниш? Обговоріть
з однокласником / однокласницею такі дії:

Крок 1-й ➡️ Аналізуйте інформацію

- Чи правдива інформація в цих повідомленнях?
- Чи можна її перевірити?
- Як тебе намагалися зацікавити, залучити до спілкування?
- Чим намагалися привернути твою увагу?

Крок 2-й → Прогнозуйте розвиток подій

- Чи можуть невідомі дорослі звертатися до дитини з такими або подібними проханнями?
- Які наслідки можуть бути, якщо зробити так, як сказано в повідомленнях?

Крок 3-й → Ухвалюйте правильні рішення

- Як треба вчинити, якщо отримав/отримала такі повідомлення?

Запам'ятай!

1 Ніколи не повідомляй приватну інформацію про себе або своїх рідних!

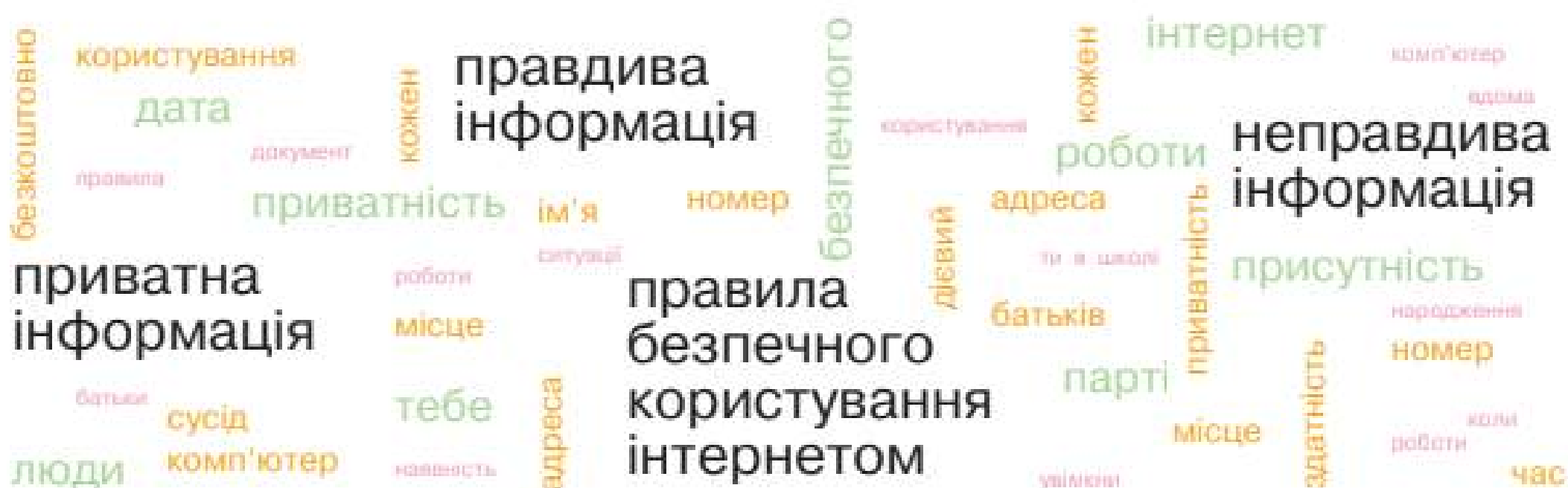
2 Ніколи не контактуй із незнайомими людьми!

3 Про ситуації, які тебе бентежать, розкажи батькам або вчительці/вчителю.

До приватної інформації належать: твої ім'я, прізвище, по-батькові; дата народження, адреса, номер школи; час, коли ти в школі й коли вдома сам/сама; імена й по-батькові твоїх батьків; місце їхньої роботи, адреса й час, коли вони на роботі; паролі до комп'ютерів.

2 Запропонуй свої правила безпечного користування інтернетом.

Учусь висловлювати власне ставлення й оцінні судження. Толерантність. Етикетні норми спілкування

1 Прочитай.

Багато дітей з нашого класу приходять за півгодини до початку уроків. За цей час ми обмінюємося новинами, домовляємося, що робитимемо після уроків, просто бігаємо. Учора ввечері Юрко поділився з нами такою новиною:

robone.ws/ua/news/634908-robota-kota-stw

У китаї створили робота-кота. Він реагує на голос і дотики, виконує команди, як справжня хатня тваринка.

Відома китайська компанія сконструювала робота-кота для тих, хто з якихось причин не може завести живого хатнього улюбленця.

У повідомленні було сказано, що робот-кіт схожий на мультиплікаційного чорно-білого кота. Він рухається, змінює вираз морди і може «розмовляти».

Робот-кіт реагує на дії й слова людини — водить очима, рухає головою. А ще він здатен запам'ятовувати команди.

Сьогодні перед уроками ми зацікавлено обговорювали цю інформацію.

Юрко сказав:

— Молодець той, хто створив цього робота! Тепер усі, хто не може завести хатню тваринку, зможуть піклуватися про електронного чотирилапого друга.

Оленка заперечила:

— А мені здається, що це не дуже слухна ідея. Якщо не можеш тримати тварину вдома — приїзди у притулки для тварин. Там завжди потрібна допомога. Можна годувати тварин, гуляти з ними.

Алла не погодилася:

— А я не згодна з тобою, Оленко! Якщо в людини алергія на шерсть, то вона ніяк не зможе гуляти й грати з тваринами. Тобто ніколи не зможе поспілкуватися з ними, не зможе погладити їх. А, можливо, дуже цього хоче. От був би в неї такий кіт — вона б його гладила, розмовляла б із ним і почувалася щасливою.

Юрко додав:

— Я такої самої думки, як і Алла.

Оленка наполягала на своєму:

— Я однаково вважаю, що жодний робот не може замінити живої істоти.

До розмови долучився Петрик:

— А я ось що думаю... Тримати вдома тварин непросто. Треба гуляти з ними, годувати їх, купати. Іноді цього не хочеться робити... І може статися так, що згодом чимало людей замість справжніх собак і кішок триматимуть удома електронних тварин.

Тут пролунав дзвоник — і ми зайшли до класу, так і не закінчивши спір. Усі залишилися при своїй думці.

А яка твоя думка щодо цього?

Висловити враження, власні думки, оцінювальні судження допоможуть такі слова й сполуки слів:

На початку речення	У середині речення
Я думаю, що...	тому, що
Я вважаю, що...	
Я не згоден/згодна з тобою (вами)...	бо
А я думаю інакше...	
На мою думку...	оскільки

2 Прочитай, вислов свою думку.

Увечері в нас знову відбулася розмова. Розпочав її Петрик:
— Я вважаю, що найкращий відпочинок — катання на роликів ковзанах. По-перше, це корисно для здоров'я. По-друге, додаткова можливість поспілкуватися з друзями. По-третє, на роликах можна швидко пересуватися... Взагалі, катання на роликах виховує водночас сміливість і обережність.

— А я у вільний час люблю малювати. І коли тільки можна, беру олівці або фарби й малюю — те, що бачу навколо, ілюстрації до прочитаних книжок. А ще я часто відвідую художній музей. Там багато чудових картин, створених талановитими художниками. Цього року хочу записатися в художню студію, щоб мене вчили малювати, — поділилася своїм захопленням Алла.

— Усе це дурниці! Ось комп'ютерні ігри, пошук нової інформації в інтернеті — це справді цікаво! Щоб виграти в комп'ютерній грі, треба бути уважним, швидко діяти за ситуацією і не здаватися після перших поразок! Мені грати на комп'ютері ніколи не наскучить! — висловив свою думку Юрко.

— А я відвідую декілька гуртків — і танцювальний, і театральний. До того ж займаюся гімнастикою. Красиво танцювати, правильно й виразно розмовляти, мати гарну поставу — це потрібно в житті. А кататися на роликах, малювати картинки, грати на комп'ютері — яка від цього користь? Це так, несерйозно... Дитячі забавки! Треба займатися лише тим, що важливо для майбутнього! — сказала Оленка.

- Про що розповів кожний зі співрозмовників?
- Чи можна сказати, що думка когось із дітей — найправильніша?
- Хто з дітей повівся не толерантно* щодо інших і своїми словами, напевне, образив друзів? Чому?
- Про що не можна забувати, спілкуючись із друзями, приятелями, дорослими?
- Порадь іншим дітям, як дотримуватися етикетних норм спілкування.

Завдання на вибір

Разом з однокласником / однокласницею придумайте і розіграйте два діалоги.

* Толерантно — поважати думку інших.

2 Прочитай та посміхнись!

Хто великий?

Кішка мишку упіймала,
Бідоласі так сказала:
— Я велика! Ти мала!
Мені шана і хвала!
Вибіг з буди пес кудлатий
І на кішку став гарчати:
— Я великий! Ти мала!
Мені шана і хвала!
Із хліва кабан озвався:
— Ні, це я на славу вдався!
Пес кудлатий, ти малий!
Я великий! Ось який!
— Му! — Обурилась корова.—
Чую крик! Це не розмова!
Порівняти треба вас,
Станьте поруч всі нараз.
Хто найменший? — Сіра мишка!
Хто маленький? — Наша кішка!
Хто середній? — Пес кудлатий,
Що пильнує двір і хату.
Хто великий? — Це свиня!
А найбільша? — Звісно, я!

Наталя Карпенко

[illegible]

1 Прочитай

Іванна і ванна
Оповідання (уривок)

Коли Іванна переселилася із маленької квартири у просторий приватний дім, вона зраділа. Нарешті в дівчинки були своя кімната, своє моторошне горище, власний потайний сховок і свій шлях на кухню. Якби ж то вона знала, що проблеми тільки починаються!

У новому будинку було чимало кімнат, переходів, закутків, а також: три балкони, два туалети, одні покручені сходи, одне горище (моторошне) та один велетенський підвал.

Новий будинок, на думку Іванни, мав низку переваг.

Можна гацати по кімнаті скільки хочеш — аж до невеличкого землетрусу...

Можна запросити друзів. Місця вистачить усім.

Можна завести тварин. Хоч цілий зоопарк. У вітальні поміститься слон. У спальні — бегемот. У гостьовій — дві жирафи. Поросята влізуть до гардеробної. Сова виведе совенят на горищі. У підвалі житимуть кролики. А в кімнаті Ванни замешкає страус. І ніхто не поскаржиться на брак місця!

«Який пречудовий дім!» — думала Іванна аж до вечора, не підозрюючи про один суттєвий недолік.

...Завершувався перший дуже цікавий день у новому будинку. Іванна розпакувала коробку із дріб'язком, знайшла на дні свою зубну щітку, у валізі виловила халат із рушником і рушила у ванну кімнату.

Ось тут і починається історія.

Іванна прочинила двері до ванної кімнати — і застигла. На стінах сяяла нова плитка. Над мийкою блищало овальне дзеркало. Приємно пахло квітковим милом. Пральна машина щойно завершила свою роботу і дрімала.

Лише ванни не було.

Штука в тому, що Іванна дуже добре пам'ятала: ще сьогодні до обіду вона мила руки саме над ванною — новенькою, білою, аж очі сліпило. А ще розвіталася помаранчева шторка, підібрана під колір плитки! А ще змійкою здіймав голову до стелі душ.

А тепер митися було ніде.

Іванна почухала потилицю і як була, зі щіткою, халатом і рушником, пішла назад до своєї кімнати. Дорогою дівчинка зосереджено міркувала про таємниче зникнення ванни...

— Нічого не розумію, — сказала Іванна, повертаючись до своєї кімнати.

— Ку-ку! — озвалася ванна, визирнувши з-за Іванниного ліжка. — Не знайшла, не знайшла, оди — нуль на мою користь.

Довелося Іванні іще раз застигнути.

— Ну, чого витріщилася? Ніби ніколи не в житті не бачила ванн, які розмовляють і бігають, — реготнула ванна.

— Не бачила, — тільки й промовила Іванна.

А що їй залишилося робити.

— Ну, залазь уже, купайся, нині я добра. Але май на увазі: надалі — жодних поблажок. Я щовечора ховатимуся від тебе. У різних місцях цього дому, а він, зваж, великий. Якщо знайдеш — будеш чиста. А ні — то вже вибачай.

— Але чому, чому... — видавила Іванна, — чому ти від мене утікаєш?

— Поперше, мені нудно. Подруге, я здорова і повна сил. А потретьє, ну не бігати ж мені від дорослої мами, сама подумай! Та ж вона мене миттю за гарантією поверне. А дитині ніхто не повірить. То будемо сьогодні митися — чи як?

Усе ще приголомшена, Іванна не зважувалася підійти ближче.

Ванна помітила, що надто вже залякала дитину, тому миттю подобріла.

— То йди вже, Іваночко, йди. Не бійся, не вкушу.

— А я й не боюся, — огризнулася Іванна. Звинувачення

в боягузтві зачепило її за живе. — Я думаю, як мені митися, коли душ не прикручений до водогону?

— А... це? Не переймайся, води хоч відбавляй. Якщо я вже зуміла віддерти гіпс, котрим мене ваші робітнички скрутили, то не сумнівайся — і з водогоном розберуся.

Іванна ніжилася у ванні та продовжувала дивуватися. На такі пригоди в новому домі вона навіть не сподівалася!

Олеся Мамчич

Хто є персонажами оповідання?

- Які переваги, на думку Іванни, мав дім, до якого переїхала жити дівчинка?
- Що викликало в тебе посмішку та сміх, коли ти читала / читав уривок з оповідання «Іванна і ванна»?
- Які речення з тексту є доказами, що Іванна спостережлива дівчинка і має гарну пам'ять?
- Як ти розумієш речення «Звинувачення в боягузтві зачепило її за живе»?
- Про що ванна намагалася домовитися з Іванною?
- Як ти вважаєш, легко чи складно бути письменником / письменницею?
- Які риси характеру мають бути в людини, яка вигадує історії, пише книжки?

Пропонуємо й тобі вигадати пригодницьку історію, у якій будуть відбуватися чудеса. Ти погоджуєшся? Для цього подумай ось над чим.

1. Про кого буде твоя історія (хлопчика, дівчинку, якусь тваринку).
2. Де відбуватимуться події (у квартирі або будинку, де мешкає дівчинка або хлопчик, на ігровому майданчику).

3. Який предмет виявиться незвичайним і чарівним, буде розмовляти й пересуватися (наприклад, портфель умітиме розмовляти й залазити на дерева, або коробка з іграшками буде ховатися від дівчинки чи хлопчика, або якась іграшка).
4. Як дівчинка чи хлопчик зрозуміють секрет незвичайної речі (яка між ними може відбутися розмова).
5. Як буде називатися твоя історія?

Бажаємо успіхів!

- 2** Склади діалоги за малюнками.

Учуся домовлятися!

Простір дитячого читання.

**Про толерантність, етикетні норми спілкування
й дружбу з добрим гумором**

Як ми до Генки ходили

Оповідання

Пішли ми якось у гості. До Генки. Він нам двері відчиняє з відром у руці. І в коридорі підлога мокра.

— Ой, — ми кажемо, — в тебе так чисто! А де ваш килимок, щоб ноги витирати?

А він:

— Знаєте, хлопці, я оце щойно в квартирі прибрав, бачите, навіть підлогу помив. У мене зараз просто стерильна* чистота.

— Так що ж нам зайти не можна? — я питаю.

— Зайти можна, — він у відповідь, — але я килимок поправ, і мені, е-е-е, не хотілося б, е-е-е, щоб ви його зразу забруднили.

— Ну, то почепи його над ліжком, — Митько каже, — і милуйся. Ходім, Сергію.

— Та що ви, хлопці, що ви! Витирати ноги можна, але я хотів, щоб мама з роботи прийшла, подивилась, як усе чисто в мене, навіть килимок, і пораділа, а потім ви уже витирайте ноги скільки завгодно. Хоч цілий день витирайте — мені не шкода.

Митько питає:

— Що ж нам отак під дверима стояти, поки твоя мама прийде?

* Стерильна чистота. Так кажуть, коли завдяки прибиранню знищено всі мікроби.

— А ви краще ноги он об отой килимок витріть. Він же сухий. Ми підійшли до сусідського килимка й стали витирати ноги, щоб Генчина мама пораділа, який у неї син, але в цей час сусідські двері відчинилися, й ми побачили дядечка — в окулярах і високого.

— Ви до мене? — спитав дядечко.

— До... До вас, — збрехав Митько й озирнувся на Генку.

— Прошу, заходьте! — посміхнувся дядечко, але ми так і стояли на тому килимку, думаючи, що ж нам сказати (чи, може, краще втекти?) — і весь час при цьому човгали ногами.

— Заходьте! — повторив дядечко, і ми зайшли.

— Ну, чим можу... — почав було він, але Митько його швидко перебив.

— А у вас металобрухту* нема?! — закричав він.

— Нема, — здивувався од такого крику дядечко.

— А макулатури**?! — ще голосніше закричав Митько.

Я зрозумів, що то він кричить од розгубленості, але ж дядечко цього не знав. Він трохи одійшов і сказав:

— Та ти, хлопчику, не горлай! Я не глухий! — Потім глянув на нас крізь окуляри і додав: — А макулатуру можете забирати, — і повів нас на кухню.

Там він заліз на табуретку й став діставати з антресолей цілі стоси якихось журналів, списаних аркушів паперу.

— О, як чудово! О, як чудово! — понуро повторював Митько. — Ми принесемо більше за всіх!

Насправді ж ніякої макулатури нам не треба було. Бо в школі ми її збирали минулого тижня, і тоді нам ніде у квартирах багато не давали. А тепер, коли ми просто

* *Металобрухт* — металеві вироби або частини металевих виробів, які непридатні для використання. Раніше школярі після уроків збирали металобрухт.

** *Макулатура* — це паперово-картонні вироби, які вже були використані (газети, журнали, пакувальний папір, порожні картонні коробки). Макулатура використовується для виробництва паперу, пакувального картону.

не знали, що з нею робити, дядечко викладав дедалі більше й більше і приказував:

— Добре, що ви нагодилися. А то накопичилося за кілька років, ніяк не зберуся викинути.

— О, як чудово! — дедалі сумовитіше повторював Митько. Зрештою я не витримав.

— Знаєте, ми стільки за один раз не донесемо.

— Ох, і то правда, — засміявся дядечко. — Щось я захопився. Ну нічого, прийдете ще.

Ми вийшли за двері й звернули до Генки, але дядечко гукнув:

— Куди ви? Ліфт он там!..

Ми вдали, що йдемо до ліфта, почекали, доки дядечко зачинить двері, і навшпиньках, тримаючи перед собою по здоровенному оберемку, прокралися до Генчиних дверей.

— Дзвони! — сказав я Митькові.

— Краще ти!

— Як же я подзвоню, коли в мене руки зайняті?

— А в мене, по-твоєму, вільні?

Ми постояли деякий час під дверима. Можна було посту-
кати ногами, але ми боялися, що вийде дядечко, а покласти
папір на підлогу просто не здогадалися. Я спробував по-
дзвонити головою, звівшись навшпиньки, але тільки вдаривсь
об одвірок. Тоді я спитав у Митька:

— Що ж, ми довго так будемо стояти? Ходімо краще.

— Давай хоч мотузку в нього попросимо, — відповів він.
А потім додав: — Поклади свій папір на мій і подзвони.

— А ти втримаєш?

— Постараюсь!

Я поклав свій оберемок на Митьків, — він аж похит-
нувся, — і подзвонив.

Клацнув замок, і тут я побачив, що Митько притулив отой
здоровенний стос до дверей, щоб легше тримати.

— Зараз я тобі поможу, — сказав я, але в ту ж мить
двері відчинились і мій друг разом із усією горою макулатури
повалився на Генку.

Почувся одчайдушний крик, я аж заплющив очі. А коли роз-
плющив — на вже висохлій підлозі в купі журналів і всякого
паперу лежали Генка й Митько.

— Ви що, збожеволіли! — став кричати Генка. — Що ви мені
з квартири зробили! Я старався цілий день, прибирав! А ви!
Що мені тепер мама скаже?

Тут він замовк і глянув кудись через моє плече. Я теж
озирнувся. У дверях стояла Генчина мама й оторопіло ди-
вилась на підлогу, завалену паперами, які сусідській дядечко
накопичував кілька років. Добре, що ми не все забрали,
а то купа була б куди більшою...

— Це не я, мамо! — заскиглив Генка. — А вони. Я все
прибрав.

— Атож, — сказали тоді ми з Митьком. — Генка все при-
брав, слово честі.

І ми навперебій стали розповідати, як прийшли до Генки і яка в нього була стерильна чистота, що він навіть пускати не хотів і відправив витирати ноги до сусідського дядечка, щоб вона, тобто мама, пораділа... І як дядечко дав нам стільки макулатури, що ми тепер просто не знаємо, що з цією макулатурою робити, бо в школі її зараз не приймуть — адже збір макулатури був минулого тижня...

Але не встигли ми розповісти все до кінця, як Генчина мама стала сміятись, і що далі ми розповідали, то дужче вона сміялась.

— Ох!.. Ноги витирати!.. До Петра Миколайовича (це, виявляється, дядечка так звати). Щоб килимок!.. Не забруднити!..

А потім, коли вже вдосталь насміялась, дістала якусь газету і говорить:

— Ось тут адреса приймального пункту. Збирайте свій папір і здавайте його — Генка вам допоможе. А за це вам дадуть хорошу книжку.

Ми хутко зібрали все у два стоси, перев'язали кожен мотузкою і поїхати трамваєм за тією адресою. Там ми здали макулатуру, а натомість одержали талончики, і ще нам сказали, в який книжковий магазин ці талончики треба одвезти.

Ми сіли в тролейбус, приїхали в магазин, і нам видали казки Андерсена у двох томах.

— Пхе, казки, — сказав Генка. — А у вас про шпигунів не видають?

Йому відповіли, що про шпигунів не видають, і ми поїхали назад. У тролейбусі Генка почав читати першу книжку, і вона йому дуже сподобалась.

— Дайте мені почитати, — попросив він, — а ви поки другу будете! А потім обмінюємось.

— Так це ж не про шпигунів, — сказав Митько.

— Нічого, вона теж цікава.

— Нехай почитає, — сказав я. — Адже якби не Генка, то в нас жодної не було б.

Ми дали Генці одну книжку, а потім поїхали до мене й весь вечір читали казки Андерсена, і вони нам теж дуже сподобались, хоч деякі з них ми вже знали. Але все одно ми і їх поперечитували також.

— Треба й дядечкові дати прочитати, Петрові Миколайовичу, адже це його макулатура.

— Правильно! От обмінюємося з Генкою, а тоді одразу обидві йому занесемо.

Тож тепер ми зовсім не шкодуємо, що все в нас так вийшло.

Ярослав Стельмах

- Який настрій цього оповідання?
- Що саме викликало в тебе усмішку?
- Хто виявив кмітливість? чесність? щирість? шляхетність? почуття гумору? мудрість?

Учусь аналізувати медіатексти за критеріями: факти і думки та судження про них

1 Прочитай.

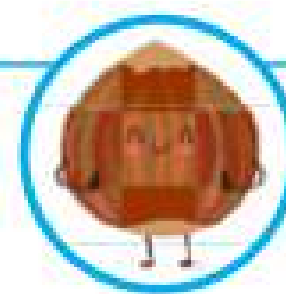
Усі діти люблять відпочивати, розважатися й грати. Це весело. Граючи, можна знайти нових друзів. Грати можна вдома, на подвір'ї чи ігровому майданчику.

Виявляється, лісові звірята також хочуть мати місця для відпочинку й розваг...

Уяви Сучасний Ліс. У ньому є парк відпочинку з гойдалками й атракціонами, підключено інтернет і телебачення. На телебаченні всього два канали — «Горіх» і «Жолудь».

Одного дня мешканці Сучасного Лісу почули на різних каналах ось такі повідомлення:

Канал «Горіх»

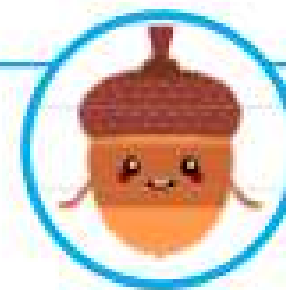

Шановні лісові мешканці!

Учора Комісія з безпеки перевірила ігрові майданчики в Лісовому парку відпочинку. Виявилось, що в деяких гойдалок іржаві кріплення, які в будь-який момент можуть розвалитися. Це призведе до травмування звірят. Окрім того, на гойдалках стерлася фарба. Тому гойдалки мають непривабливий вигляд. Пропонуємо вашій увазі репортаж про роботу Комісії в Лісовому парку, підготовлений нашими кореспондентами.

Відучора парк тимчасово закрито до усунення небезпечних порушень.

Канал «Жолудь»

Шановні лісові мешканці!

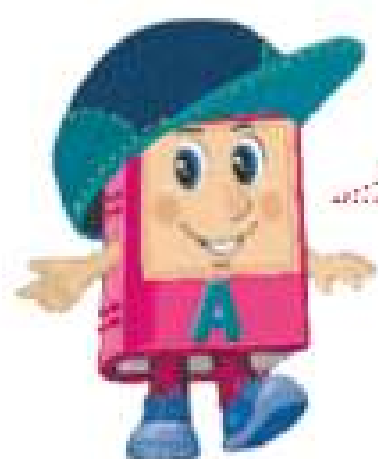
У ваших дитинчат була радість — наш Лісовий парк відпочинку. Але вчора туди нагрянула бездушна Комісія для перевірки безпеки ігрових майданчиків. За словами відвідувачів парку, гойдалки й атракціони були в повному порядку.

Та в'їдлива Комісія знайшла у кріпленнях декілька темних болтів і зробила висновок, що вони іржаві. А це не іржа — це така фарба, як пояснили продавці болтів. У додачу Комісія причепилася до того, що фарба на гойдалках іржавого кольору. На нашу думку, це дуже красиво, як коричневі стовбури у дерев. Із цим згодні всі відвідувачі. Але Комісія жорстоко закрила наш чудовий парк, і тепер вашим малюкам ніде відпочити й розважитися.

- Порівняй повідомлення двох каналів. Чим вони різняться між собою?
- Чи можна перевірити правдивість повідомлення каналу «Горіх»?
- Чи достовірна інформація в повідомленні каналу «Жолудь»?
- У якому повідомленні відчувається емоційне ставлення?

Факт — це те, що сталося, відбулося насправді. Факт можна перевірити й довести. Факт не містить оцінки. Думка завжди передає чийось точку зору, містить емоційне ставлення.

Якщо інформація заперечується чи стверджується тим, хто її надає, — це судження.

Учись відрізняти факти від думок і суджень!

- Повідомлення якого каналу містить факти, а якого — думки й судження?

дотепер думки вистави можна доводитися достовірність інформації
гриб текст судження роботи схеми
правила враження тебе бути правдивість інформації
факти століття цілий дружинний бувати час присутність
безкоштовно народження

Простір дитячого читання.

Учусь самовиражатися й досягати мети, шукати інформацію в різних джерелах

Геній на п'ять секунд

Оповідання

Альбeрт Ейнштeйн — мій улюблений учений.

Я хочу бути, як він. Бо він — геній.

Ейнштeйн зробив величe-е-езні відкриття у фізиці. Він довів багато теорій. Я теж хотів би хоч одну теорію довести.

Але як?

Якось я робив вулкан на столі. Це було так класно!

БОМ...БЕЗ...НО!

Бех! Бах! Бух!

Потім я вирощував кристали... Жовтогарячі, блакитні, смарагдові!

На це пішов увесь цукор, який треба татові до чаю. Так я йому зіпсував ранкове чаювання.

А ще я фарбував білі троянди в сині...

Це так захопливо! Вав!

Проте сестра не схотіла їх нести в гості. Її подруга не любить синій колір.

А, ну й останнє! Я підсунув учительці секретний лист!

Написав їй, що ми хочемо на канікули.

Але вона не змогла його прочитати!

О, згадав! Ще я робив чарівні фарби! Ними хотіли помалювати всі у класі!

Мене навіть назвали генієм... Хе, як Ейнштейна!

Але я досі не довів жодної теорії...

Як же її довести?

Ага!!! Знаю!

Мені треба побути Ейнштейном!

Беру плакат із генієм і ховаюся за нього.

Абра-кадабра! Сиджу чекаю...

Одна секунда...

Я — Ейнштейн

Дві секунди...

Я — вчений

Три секунди...

Я — швидкий

Чотири секунди...

Я — невидимий

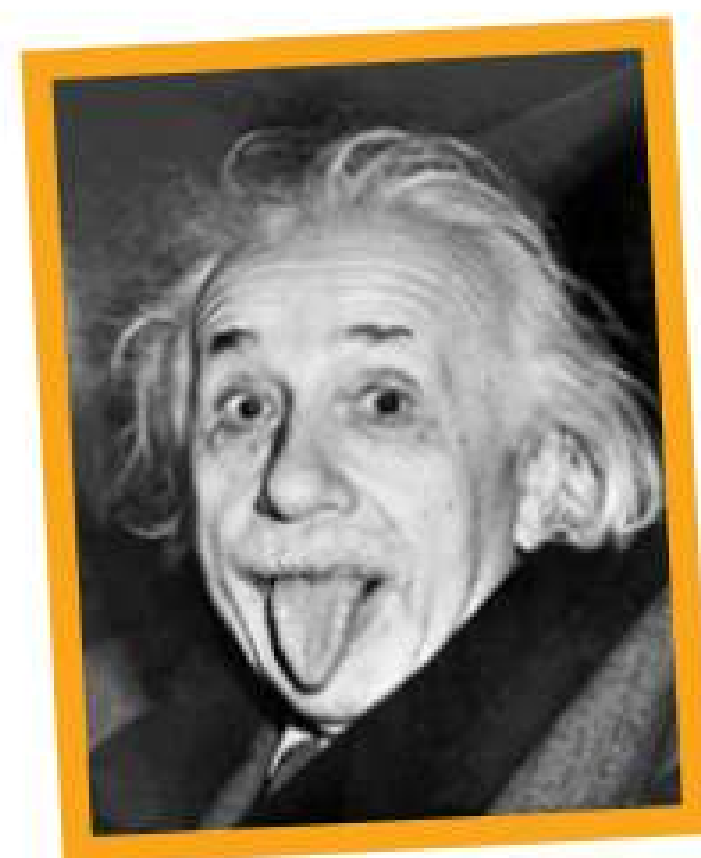
П'ять секунд...

Міркую: мама не повірить, що я Ейнштейн. Тато — тим більше.

А от Ксеня... Ксеня, можливо, повірить. Хоча б на п'ять секунд!

Заради цього і варто спробувати!

Адже Ксеня якось повірила, що я — плед!

Оксана Луцевська

- Про що мріяв герой оповідання?
- Як хлопчик намагався довести хоч одну теорію і стати схожим на Ейнштейна? Коли його назвали в класі Ейнштейном?
- Про що мріяв хлопчик, сховавшись за плакатом Ейнштейна?
- Заради кого хлопчик вирішив перетворитися на Ейнштейна?

Розділ 2. Карнавал сучасної художньої літератури для дітей починається: «Я не хочу так, як всі!..»

1 Прочитай.

Я не хочу так, як всі!

Все цікаво для малят!
П'ять кумедних котенят —
Дві сестри і три брати
Пізнають нові світи!
Їжачка побачив Рудик,
З ним тепер дружити буде.
Та чому така шорстка
Сіра шубка в їжака?
Вліз на гілку котик Білий,
Непосида пустотливий.
— Няв! Синички! Скільки? Шість!
Кіт пташок очима їсть.
— Височенько! Не дістати!
До кота озвався дятел:
— Гей, нахабо на гілляці,
Буде тобі купці-ляпці,
Як впадеш у нашу річку...
Йди гуляти на травичку,
Чи біжи на камінці,
Як Кицюня. Будь, як всі!
Спить у кошику Чорнушка,
Не нявчи її під вушка.
Подивись, твій брат Смугастий
Теж почав пташину пасти!
— О, в травиці горобці...
Я не хочу так, як всі!

- Хто з кошенят не хотів бути, як всі?

Плакав зайчик

Плакав зайчик: — Матінко, матуся,
Я у нашім лісі всіх боюся —
І лисицю, й вовка, навіть птаха.
Я такий маленький, я невдаха...

Мовила схвильована зайчиха:
— Вдатися маленьким — це не лихо.
В тебе довгі вушка, мій синочку,
Все почуєш в кожному куточку.

В тебе дуже сильні задні ніжки,
Облетиш стрілою всі доріжки!
Ти кмітливий, вмієш так петляти,
Що не просто буде відшукати!

Ми, зайці, прудкі і витривалі,
Біжимо щодуху і щодалі.
То ж не бійся, мій синочку милий,
Набирайся розуму та сили.

Наталя Карпенко

Що засмучувало зайчика?

- Чому авторка назвала зайчиху «схвильованою»?
- Якими словами мама-зайчиха переконувала сина, що він не невдаха? Які переваги зайців вона згадала?
- Чому в тексті багато таких слів, як «вушка», «синочку», «куточку», «ніжки», «доріжки»?
- Підготуйся до виразного читання вірша.

Велослон

Казка

Один африканський слон дуже хотів бути велосипедом.

— От якби я тільки був велосипедом! — мріяв слон. — Я помчав би далеко-далеко — туди, де сходить сонце. Я б мав два прудких колеса, блискуче кермо, зручне шкіряне сидіння і аж два кольорові катафоти — спереду та ззаду...

Та найбільше слонові хотілося мати дзвінок, який буває у велосипедів на кермі. Втім, про нього слон навіть мріяти не наважувався. Хіба що зрідка, на свій день народження.

Слон нікому не розповідав про свою мрію: раптом з нього будуть сміятися?

Якось десь між Зімбабве й Мозамбіком слон зустрів дивно-го великого птаха. Той сидів на дереві й безупинно торохтів:

— ...А після блоку реклами ви дізнаєтесь, яка погода очікує на нас завтра, 14 квітня...

— Привіт, — сказав слон. — А ти хто такий?

— Сьогодні я телевізор, а взагалі-то — гриф.

— Як це — сьогодні... і взагалі? — сторонів слон.

— А отак, — відповів гриф-телевізор, — учора я був самоваром, а сьогодні закортіло побути телевізором.

— І з тебе ніхто не сміється?

— Я занадто старий і мудрий, щоб на це зважати. Ти ж ось не смієшся.

— Бо я й сам мрію стати велосипедом, — зітхнув слон.

— То в чому ж проблема? — спитав гриф.
— Але ж я слон!
— Слухай, друже, ти можеш бути тим, ким сам захочеш. Це ж твоє життя. І коли ти дуже хочеш кимось бути, ти ним будеш, повір мені. Хочеш бути велосипедом — будь ним, і крапка!

— Так просто! — вигукнув слон. — Ну, тоді я поїхав! — і він помчав додому так швидко, як справжній велосипед.

Дорогою слон зустрів багато різних звірят. І ніхто-ніхто з нього не сміявся, навпаки, усі просилися на ньому покататися.

Слон залюбки брав охочих собі на спину і мчав туди, де сходить сонце.

Сашко Дерманський

- Чому слон мріяв бути велосипедом? Чому він нікому не розповідав про свою мрію?
- Чим птах здивував слона?
- Яку мудру пораду дав слону гриф?
- Що змінилося в житті слона, коли він став удавати із себе велосипед?
- Підготуйся до виразного читання діалогу.

Мишенятко Мицик (уривок)

Кицик починає полювання на мишей

На світанку я застав Кицика в сльозах.

— Що таке? — питаю. — Хто тебе образив?

І Кицик, жалібно схлипуючи, сказав:

— Тітонька Марина тицяє мене носом в усі кути і вимагає, щоб я ловив якихось там мишей. А як я можу ловити якихось мишей, якщо я їх у житті не бачив?.. Любий Мицику, ти дуже розумний, ти ж усе знаєш — розкажи хоча б, як вони виглядають. Я тобі цього довіку не забуду!

— Звичайно, з радістю! — відгукнувся я. — Тобі просто пощастило, що перед тобою стою саме я, а не хто-небудь інший. Краще за мене ніхто не розповість, які бувають миші...

Я вже хотів витягнутися перед ним на весь зріст і сказати: «Дивися, це і є той, кого ти шукаєш!», — але раптом подумав: «А якщо він подумає, що я жартую, і не повірить?»

Надто все просто вийде: тільки-но побажав і — на тобі, будь ласка».

І я тут же знайшов найкращий і веселий спосіб, як познайомити його з мишеням. Я згадав про свій живий портрет.

— Не полінуйся, — сказав я Кицику, — залізь на туалетний столик тітоньки Марини, там ти відразу побачиш мишеня і дізнаєшся, які вони бувають.

Кицик не дослухав мене і кинувся до туалетного столика. Він скочив на нього, і тут сталося щось несподіване.

Я дивився з підлоги на цю картину і дивувався.

Спершу в Кицика був такий вираз, наче він побачив там самого себе. А через мить шерсть на ньому стала дибки, хвіст піднявся трубою, і він як зашипить: «То он які ті миші! Ну, бережіться!»

І кинувся вперед.

Я від страху заплющив очі і розплющив їх аж тоді, коли почув сильний удар, а потім дзвін розбитого скла. Уся підлога була всипана блискучими осколками. Бідолашний Кицик сидів на підлозі і жалібно скиглив. На його лобі, неначе третє вухо, стирчала величезна гуля.

Мені стало дуже шкода свого портрета, але ще більше я хвилювався за бідолаху Кицика. І тільки-но я зібрався його втішити, як до кімнати влетів Петрик. Він подивився на підлогу і від захвату затанцював.

— Ура! — закричав він. — Тепер я найбагатший серед усіх хлопців! У мене є сто дзеркальних осколків. Я кожного дня пускатиму сонячних зайчиків.

Тітонька Марина теж вбігла до кімнати і накинулася на Петрика. Вона вирішила, що осколки — це його робота. Але гуля на лобі Кицика відкрила їй, хто справжній винуватець.

Петрикові було наказано провести з Кициком виховну роботу і назавжди пояснити, чим він повинен займатися.

Петрик негайно взявся виконувати доручену справу.

Юхим Чеповецький

Переклад українською — В. Воробйова

- Чим насправді був «живий портрет» Мицика?
- У яких місцях казки тобі було смішно?
- Що ти можеш сказати про вдачу Мицика? А про вдачу Кицика?
- Чому Петрик назвав себе «найбагатшим серед усіх хлопців»?

Чи можна сказати, що Кицик і Мицик не схожі на більшість котів і мишей?

Якщо хочеш дізнатися про всі пригоди Кицика й Мицика — прочитай книжку Юхима Чеповецького «Мишенятко Мицик». За бажання познайомся з іншими цікавими творами цього автора.

Учуся відчувати красу рідного слова.
Досліджую засоби художньої виразності
Уже в саду осінньому гуляє листопад...

1 Прочитай.

Осінь

Непомітно з'явилася осінь —
День коротшим стає щодоби.
Глянь: берізки уже — златокосі
І в дубів багрянють чуби.

Вже у теплі краї відлетіли
Сонцелюби — дзвінкі журавлі,
Не страшні їм тепер заметілі
На далекій південній землі.

Валентин Бичко

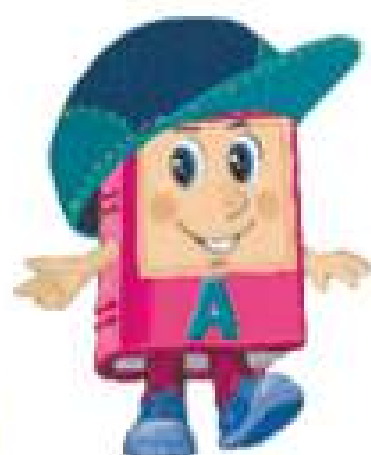

Як це: златокосі берізки, а в дубів багрянють чуби? У них же немає волосся! Чому журавлів автор називає сонцелюби?

Я вважаю, що цей вірш трішки сумний. Його треба читати, не поспішаючи. А якої думки ти?

Цікаво, а як автор вигадав цей вірш?
Я вважаю, що він не поспішаючи йшов
стежкою або дорогою, поблизу якої рос-
ли берези й дуби, проходив повз річки
або озера, де раніше було багато журав-
лів, а зараз жодного журавля не було.
А якої думки ти?

Письменникові треба бути спостережливим!
Навіщо?

Осіннє

Струсила грушка листя шерехке.
Струсила і, зажурена, зітхає.
Бо дощ осінній все іде та йде,
А в неї одежини вже немає.

По листі мокрому, як сірий корабель,
Пройшов їжак. Задумався, спинився:
Було ж тут груш, і яблук, і морель...
А світ узяв і так перемінівся.

Оксана Кротюк

- Як це — грушка зітхає? Авторка так сказала, як про людину або тварину.
- А ще авторка змогла уявити, чому зітхала грушка.
- А як оригінально порівняли їжака із сірим кораблем, який іде по мокрому листю! І уявили, над чим замислився їжак.

Письменники для того, щоб передати своє ставлення до природи, змалювати її красу, використовують засоби художньої виразності — описують дерева, кущі й трави, тварин, небо й сонце, як тварин або людей, порівнюють одні предмети з іншими, застосовують слова з цікавим сполученням звуків.

Розділ 3. Як усе починалося: літературна мандрівка до джерел

Усна народна творчість

Ми з друзями дуже любимо всілякі ігри — і настільні, і рухливі, і комп'ютерні... Цікаво, а які розваги були в дівчаток і хлопчиків, які жили в Україні два-три століття тому?

Нині в дітей є різні можливості для ігор і розваг — можна грати вдома, на ігровому майданчику на подвір'ї між будинками або в парку відпочинку тощо. Хтось любить гратись іграшками, комусь подобається конструювати! Однаково часом від дівчаток і хлопчиків чуєш: «Як мені сумно...», «Щось день такий нудний...».

А чи відомо вам, що в минулому дитинство ваших однолітків було зовсім інше? Діти долучалися до праці й турбот дорослих змалечку.

Раніше з-поміж українців було більше селян, ніж містян. А в селі роботи вельми багато, особливо з весни до осені, коли доводиться невпинно працювати на землі — у полі, на городі й у саду. Також треба доглядати свійську птицю, худобу. Саме до цієї роботи й залучали дітлахів. Із шести-семи років діти допомагали старшим як пастушків — пасли гусей, кіз, ягнят. Дівчаткам доручали доглядати малих дітей, поливати грядки, підмітати хату, прибирати посуд.

Для ігор було мало часу. Діти грали в те, що бачили навколо — наслідували працю дорослих, улаштовували ігри-змагання. Гралися на подвір'ях, луках, полонинах. Організовувати ігри їм допомагали зазівки (зазиванки), лічілки, домовлянки, а відновлювати дружні стосунки після сварок — мирілки.

З давніх часів популярними дитячими забавами були промовляння скоромовок і відгадування загадок.

В Україні проживає багато різних народів і національностей. З давен-давен у дітей кожного народу й національності були свої улюблені ігри. Ці ігри називають народними.

- У які ігри подобається грати тобі? Чи знаєш ти народні ігри? Які?
- У які народні ігри ти грала / грав коли-небудь?

Розглянь картину Олени Кульчинської «Діти на леваді».

- Кого зображено в центрі картини?
- Що роблять діти? Як вони вдягнуті?
- Який вираз їхніх облич? Що можна сказати про настрій дітей?
- Кого ще ти бачиш на картині?
- Які кольори переважають на картині?

Олена Кульчицька (1877–1967) — відома українська художниця, авторка численних полотен із зображенням краєвидів Гуцульщини, персонажів і сюжетів із гуцульської міфології, портретів давньоукраїнських князів і сучасних письменників. Також знана як талановита ілюстраторка книжок.

Картину «Діти на леваді» Олена Кульчицька написала 1908 року в Косові.

Починати гру пора!

Зазивки (зазиванки)

Зазивка (зазиванка) — короткий вірш для скликання дітей на гру.

Нумо, нумо, дітвора,
Біжіть швидше до двора —
Починати гру пора!

Діти бігають завзято,
Хочуть котика спіймати.
Котик каже: «Мур-мури,
Всі збирайтеся до гри!»

Підготуйся до виразного читання зазивки. Розіграйте в класі зазивання дітей до гри.

Лічилки

Лічилка допомагає обрати ведучого/ведучу гри й об'єднати гравців у групи (команди).

Адики, надики,
Чурики, міль,
Абіль, фабіль,
Думадій,
Ікі, пікі,
Граматики,
Он'ки, поньки,
Зай.

Бджілка летіла —
На квіточку сіла.
Песик примчав —
Бджілку злякав.
Раз, два, три —
Песик будеш ти.

Анци, банци,
Колі, шванци,
Шиндір, виндір,
Коначиндір,
Шворц.

Білки зайців
Пригощали,
Моркву їм
Пропонували,
А горішки
Самі з'їли,
Бо жмуритись
Не хотіли.

Домовлянки

У деяких рухливих іграх гравці об'єднуються в команди. Спершу обирають ведучих (за кількістю команд), потім визначають командний склад. Об'єднатися в команди допомагає домовлянка. Гравці стають парами й домовляються між собою, КИМ або ЧИМ будуть у домовлянці. Підійшовши до ведучих, запитують, кого/що вони виберуть. Ведучі по черзі вибирають у кожній наступній парі.

Що тобі дати?

Хліба шматок

Чи свіженький пиріжок?

Солодку грушку

Чи м'яку подушку?

Кого в гості запросити?

Кролика прудкого

Чи зайця косого?

Пташку-щебетушку

Чи мишку-шкряботушку?

Що вибираєш?

Зелену капустину

Чи велику морквину?

Коня підкувати

Чи двір підмітати?

Що візьмеш?

З річки йоржа

Чи з лісу їжака?

Ведмедя кудлатого

Чи козлика рогатого?

Вибирай

Конвалія пахуча

Чи кропива пекуча?

Дзвіночок голубий

Чи жовтий звіробій?

- Підготуйся до виразного читання домовлянок. Розіграйте в класі об'єднання гравців у команди.

Мирилки

Мирилка — невеликий віршований твір, призначений для примирення друзів у разі конфлікту, суперечки під час гри.

* * *

Досить лаятись і злитись!
Ну, давай скоріш миритись!
Геть, образа, відійди!
Жде нас дружба назавжди!

* * *

Подружимося, подружимося
І ніколи не сваримося.
Будемо з тобою,
Як риба з водою.

Підготуйся до виразного читання мирилки. Розіграйте в класі примирення дітей, які посварилися під час гри.

Скоромовки

Скоромовка — вислів або віршик, який важко промовити швидко. Це забава, дотепна гра для навчання чіткої вимови.

- Рoste липа біля Пилипа.
 - Улас у нас, Панас у вас.
 - Наш садівник розсадівникувався.
 - На возі коза, під возом лоза.
 - Летів горобець, сів на стовпець,
Прибіг хлопчик — утік горобчик.
 - Бабин біб розцвів у дощ,
Буде бабі біб у борщ.

Сів шпак на шпаківню,
Заспівав шпак півню:
«Ти не вмієш так, як я,
Я не вмію так, як ти».

Хитру сороку
Спіймати морока,
А на сорок сорок
Сорок морок.

- Яка зі скоромовок сподобалась тобі найбільше? А яку було найскладніше промовити?

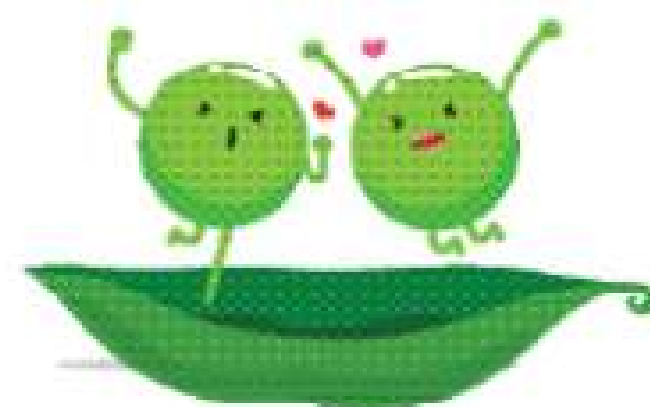
Загадки

Загадка — короткий дотепний опис людини, тварини, предмета, явища чи події, яку (який, яке) треба впізнати й відгадати. Іноді має вигляд дотепного запитання. Знайти відгадку допомагають порівняння й зіставлення, натяк у самій загадці. З одного боку, загадки розважають, а з іншого — тренують розум, розвивають кмітливість, спостережливість, логічне мислення.

Прочитай загадки. Знайди загадки, у яких є опис, порівняння.

- Розстелений кожушок, на нім посіяний горошок.
- Пішла пані до льоху, насипала гороху;
Вернулася з льоху — немає гороху.
- Торох, торох, розсипався горох,
Почало світати — нема що збирати.
- Голуба хустина, жовтий клубок;
По хустині качається, людям усміхається.
- Серед двора-двора лежить червона сковорода.

- Один баранець пасе тисячі овець.
- На рогожці розіслані горошки,
а в середині пів бублика.
- Всі його люблять,
всі його чекають,
А хто подивиться —
кожен скривиться.
- Золотий пішов,
а срібний прийшов.
Золоте сховалося,
а срібне показалося.

Яку загадку тобі було найлегше
відгадати, а яку — найважче? Чому?

1 Прочитай і усміхнись!

Жмурки

Що за лісом-перелісом
Зустрілася курка з лисом.
— Здрастуй, лисе, — каже курка. —
Нумо гратися у жмурки!
Навчилась я лічилочки —
Ховалочки-жмурилочки.
Мені, курці, сокорити,
Лічилочку говорити.
Тобі, лису-лисовину,
Ховатися у ліщину.
А Рябкові — йти шукати.
Ну ж бо, лисе, утікати!
Лічилочка не проста —
Залишишся без хвоста!

Тамара Коломієць

Микитичів дуб

(уривок)

Давно се було. Не тільки часи ті, але й спомини про них замеркли вже в душі...

Я бачу себе маленьким п'ятилітнім хлопчиною посеред цілої юрми таких самих крикливих, веселих, як і я, сільських хлоп'ят. Літо. Надворі тепло, сонце сипле огнем із погідного неба, але ми, зайняті забавою під шопою, в холодку, не чуємо спеки. Далі всі ми побігли на обору, поперелазили через перелаз (деякі навіть, мов миші, попересувалися крізь діри в плоті) до сусіднього Микитичевого саду. Тут дерев багато, холодно, і зілля всякого, мов на пастівнику, і побігати є куди. Як ми любили бігати та бавитися в тім саду!

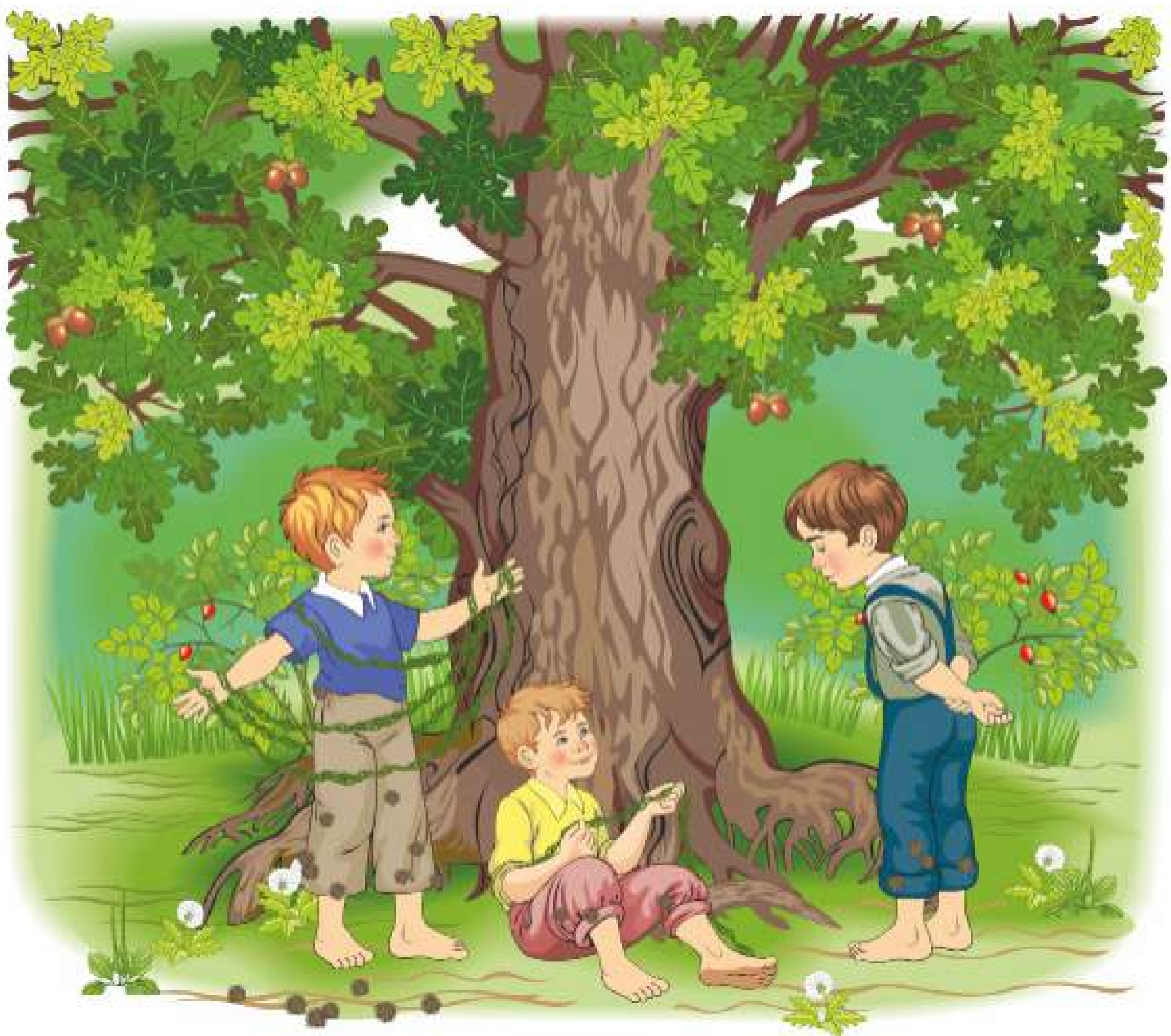
Але одно було в нім найцікавіше для нас і найпринадніше — се величезний, із сажень у промірі, грубий, високий і дуже конаристий* дуб, що, немов зелена кругла баня**, виднівся здалека над нашим маленьким селом. Він стояв коло самої дороги, припирав до плота, і там у куті, немов діти, сховані за вітцем, росли довкола його величезного пня широколисті лопухи, кропива та подорожник. Але з переднього боку, від стежки, місце було гладко витоптане, — тут ми найліпше любили ховатися перед дощем, мов під безпечну стріху, тут були супокійні***, бо місце було якраз насеред саду, оддалік від хат, так що ніхто на нас не сварив за крик або занадто охочу біганину.

А предметів до забави і місця до бігання було тут багато.
— Ану, хлопці, ланцюги плести! — кликне один, і зараз уся

* *Конаристий* — гіллястий.

** *Кругла баня* — 1) опуклий дах, що має форму півкулі; купол;
2) сферична поверхня або предмет такої форми.

*** *Супокійні* — те саме, що спокійні.

юрма розбігається по саду і рве подорожники, відриває цвіти, а з м'яких рурковатих* стрілок робимо довгі-довгі ланцюги, все досилуючи більше і більше огнив, поки долішні не розірвуться від тягару всеї маси. Обвішаємося тими ланцюгами від ніг до голови, поспутуємося ними до купи в колесо і в ряд і біжимо, біжимо доріжкою вниз садом, аж високі головки бур'яну та широке листя лопухів шевелиться за нами.

— Гей, гудзиків давайте! Що то, ми не жовняри**? — кричить один, і всі покинули порозривані ланцюги і пнуться між грубі лопухи, пригинають їх гілки і обривають головастих, гачковатий цвіт білявої, олов'яної барви, який так легко чіпляється до одєжі. Ось з криком несуть у капелюхах цілі купи

* Рурковаті — трубчасті, мають форму трубки.

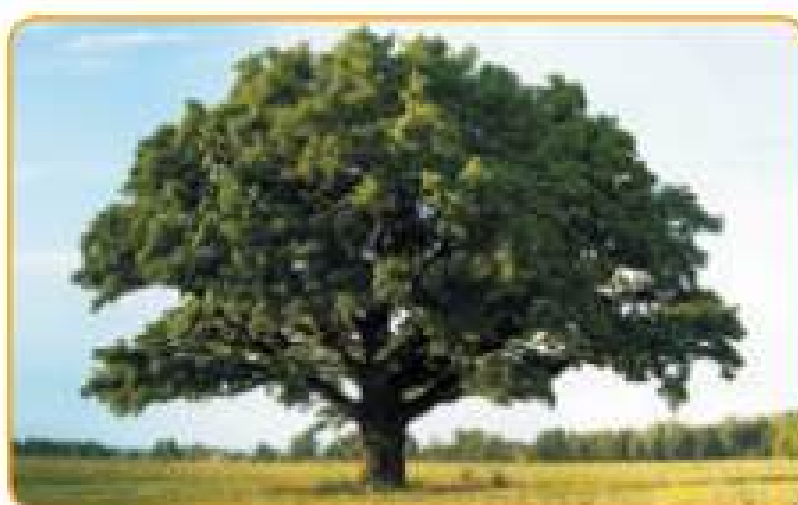
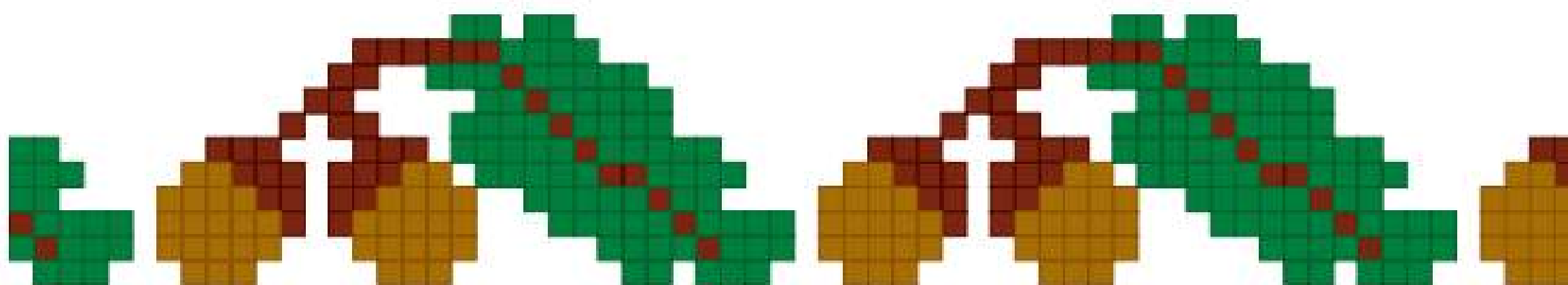
** Жовняри — солдати польської армії.

головок, сідають рядом під дубом на землі, а один припинає кожному за чергою по кілька ґудзиків до пазухи і кожного наминає: «А добре мені справуйся! Тепер ти оськовий*».

Вже ґудзики поприпинані. «Еб-тех!» — кричить комендант — і всі встають. «Бігаць!» — комендерує далі, а сам пустився наперед, а за ним увесь ряд знов з криком летить униз садом, затискаючи руками капелюхи на головах...

Іван Франко

- Чому діти любили гратися у Микитичевому саду?
- Розкажи, як ти зрозумів/зрозуміла, як грати в гру «Плести ланцюги».
- І в грі «Плести ланцюги», і в грі «Ґудзики» діти багато бігали. Так чи ні?
- У які ігри любиш грати ти?
- Намалюй малюнок «Я граю в гру з моїми друзями».
- Розглянь світлини. Яке дерево найбільше схоже на дуб у Микитичевому саду?

- Знайди в додаткових джерелах цікаві факти про дуб. Поділися ними з однокласниками.

* Оськовий — те саме, що військовий.

Легенди

Легенда — розповідь про якісь історичні події або реальних людей. У легендах часто відбуваються надзвичайні, фантастичні події, дива.

1 Прочитай.

Криниця-журавель *Легенда Поділля*

Жили на світі хлопчик та дівчинка. У них не було нікого. Дівчинка була старшою, тому поралась по господарству. А хлопчик був маленьким та ще й неслухняним. Усі жаліли малих сиріток і допомагали чим могли.

Одного разу хлопчик без дозволу пішов у ліс і заблуdivся. Довго блукав він лісом та й потрапив на глибоку криничку. Але він зовсім знесилів і не зміг дістати з криниці води. Де не візьмись у небі з'явився журавель. Він опустився біля криниці і, нагнувши свою довгу шию, дістав води з неї. Хлопчик подякував журавлеві. У дитини прибуло сили, і вона знайшла стежку додому. Вдома хлопчик розповів про свою пригоду сестричці і пообіцяв більше не ходити до лісу одному.

З того часу в пам'ять про доброго птаха люди почали лаштувати біля криниць пристрої, схожі на журавля, за допомогою яких дістають воду. А назвали таку криницю — криниця-журавель.

- Чому хлопчик опинився сам у лісі?

- Як так сталося, що журавель допоміг хлопчикові дістати води з криниці?
- Яку ілюстрацію намалювали б ви за цією легендою?

Завдання на вибір

Уяви таку ситуацію:

- Ти проводиш екскурсію для твоїх ровесників, дітей, які приїхали із-за кордону. У їх країнах немає криниць-журавлів. Підготуйся до розповіді.
- Ти — репортер/репортерка з телевізійної студії. Сьогодні в селах нашої країни криниць-журавлів залишилося не так багато. Ти приїхав/приїхала в село, в якому люди дбайливо оберігають таку криницю. Про цей факт ти хочеш розповісти в телепередачі/теленовинах. Підготуйся до репортажу.

Про сніг

Легенда Наддніпрянщини

Одного разу з'явився сніг. Він не мав кольору, і коли була зима, то люди його не бачили. Пішов він до фіалки та й каже:

— Фіалко, дай мені свій гарний фіолетовий колір, щоб я був такого ж кольору.

А фіалка відповідає:

— Цей колір тільки мій, і я не хочу, щоб його мав хтось інший.

Пішов сніг далі шукати собі колір. Довго він блукав і натрапив на троянду, каже:

— Трояндо, у тебе такий колір, як у королеви!

Чи можеш ти зі мною ним поділитися?

— Вибач, але якщо ти будеш мати мій колір, то всі будуть захоплюватися не лише моєю красою, а й твоєю, тому я не дам тобі свого кольору.

Ще в багатьох рослин просив кольору сніг та ніхто з ним не поділився. Пішов сніг, з поганим настроєм до лісу. Зустрів його підсніжник та й питає:

— Чому ти такий сумний?

Сніг розповів свою історію про пошук кольору, а коли закінчив, то підсніжник запропонував йому свій колір. Сніг був дуже вдячний квітці, і коли він взимку випадає, то зігріває підсніжник на знак подяки.

- До яких квітів звертався сніг із проханням, щоб вони поділилися з ним своїм кольором? Що відповіли снігові фіалка й троянда?
- Яка квітка відмовила снігові ввічливо, а яка — зневажливо?
- Які аргументи наводили фіалка й троянда?

Завдання на вибір

- Разом із друзями підготуй декілька аплікацій за сюжетом цієї казки. Сфотографуй аплікації. За допомогою дорослих — батьків або вчителя — підготуй презентацію-відеоролик.
- Разом з однокласником / однокласницею придумай продовження цієї легенди. Наприклад, сніг почав звертатися до мака, тюльпана та інших квітів. Що могли відповісти йому ці квіти?

Байки

Байка — невеликий за обсягом, здебільшого віршований твір, у якому в гумористичній формі зображуються людські вчинки, характери, недоліки. У байці завжди є висновок — мораль байки. Мораль байки переважно подається в кінці твору, рідше — на початку. У байках висміюються жадібність, дурість.

Не впусти рака з рота (байка)

Летіла ворона понад морем, дивиться — лізе рак. Вона хап його та й понесла через лиман у ліс, щоб, сівши де-небудь на гіллі, гарненько поснідати. Бачить рак, що приходиться пропадати, та й каже вороні:

— Ей, вороно, вороно, знав я твого батька і твою матір: славні люди були!

— Угу! — каже ворона, не роззявляючи рота.

— І братів, і сестер твоїх знав, — каже рак, — що за добрі люди були!

— Угу! — гугнить ворона, а рака кріпенько держить.

— Та все хоч і гарні люди, — каже рак, — а тобі не рівня. Мені здається, що й на світі нема розумнішої над тебе!

— Еге! — крикнула ворона на весь рот і впустила рака в море.

От тим-то, як кого одурять хвалою або улесливою річчю, то люди кажуть:

— Упустив рака з рота.

А як кого остерігають, то кажуть:

— Гляди, не впусти рака з рота.

Рак — розумний.

Рак — хитрий.

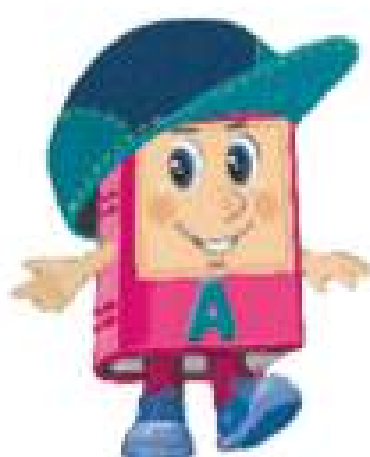

- А який рак за характером ще?
- Чому ворона випустила рака лише тоді, коли той сказав їй, що вона найрозумніша з-поміж усіх?
- Знайдіть у байці мораль.
- Підготуйтеся до виразного читання по ролях.

**Казки, казки... У світі їх багато.
В них мрія людства, мудрість поколінь...:
героїко-фантастичні казки**

Казки, казки... У світі їх багато.
В них мрія людства, мудрість поколінь.
То ж розгорніть сторінку в будень чи у свято
І почерпніть наснагу і глибіню
Казок народних, щоб душа прозріла
І повернулась у дитячий вік.
Щоб засвітилась радо, заясніла...
І помудрішає дорослий чоловік.

Надія Красоткіна

Казки — цікаве оповідання, розповідь,
фантазія, вигадка, іноді за участю
чарівних сил.

Українські народні казки складав народ, а записували й зберігали їх збирачі казок. Вони мандрували країною, слухали й записували не тільки казки, а народні пісні, лічилки, прислів'я, приказки, легенди. Збирачі казок зібрані фольклорні твори переписували, дещо змінювали, додавали своє.

Першими збирачами народних казок були Борис Грінченко, Олена Пчілка, Леся Українка, Іван Франко та інші українські письменники.

Борис
Грінченко

Олена
Пчілка

Леся
Українка

Іван
Франко

Пригадай казки народів світу. Чи відомі тобі імена та прізвища зарубіжних письменників, які теж збирали й записували народні казки своїх країн?

Знайомлюся з особливостями героїко-фантастичної казки

- 1 Прочитай українську народну казку.

Кирило Кожум'яка

Українська народна казка

Колись був у Києві якийсь князь, лицар, і був коло Києва змій, і щороку віддавали йому або молодого парубка, або дівчину.

Ото настала черга вже й до дочки самого князя. Нічого робить, коли давали містяни, треба і йому давати. Послав князь свою дочку в дань змієві. А дочка була така хороша, що й сказати не можна. То змій її й покохав. От вона до нього

прилестилась та й питається раз у нього:

— Чи є, — каже, — на світі такий чоловік, щоб тебе подужав?

— Є, — каже, — такий — у Києві над Дніпром. Як затопить хату, то дим аж під небесами стелеться, а як вийде на Дніпро мочити кожі (бо він кожум'яка), то не одну несе, а дванадцять разом, і як набрякнуть вони водою в Дніпрі, то я візьму та й учеплюсь за них, чи витягне-то він їх? А йому байдуже: як поцупить, то й мене з ними трохи на берег не витягне. От того чоловіка тільки мені й страшно.

Князівна і взяла собі те на думку й думає, як би їй вісточку додому подати і на волю до батька дістатись? А при ній не було ні душі, — тільки один голубок. Вона вигодувала його, ще як у Києві була. Думала-думала, а далі і написала до отця.

«От так і так, — каже, — у вас, тату, є в Києві чоловік, на ймення Кирило, на прізвище Кожум'яка. Благайте ви його через старих людей, чи не схоче він із змієм побитися, чи не визволить мене, бідну, з неволі! Благайте його, таточку, і словами, й подарунками, щоб не образився він за яке незвичайне слово!».

Написала так, прив'язала під крильце голубові та й випустила у вікно. Голубок злинув під небо та й прилетів додому, на подвір'я до князя. А діти саме бігали по подвір'ю та й побачили голубка.

— Татусю, татусю! — кажуть. — Чи бачиш — голубок від сестриці прилетів!

Князь перше зрадів, а далі подумав-подумав та й засумував:

— Це ж уже проклятий змій згубив, видно, мою дитину!

А далі приманув до себе голубка, глядь, аж під крильцем карточка. Він за карточку. Читає, аж дочка пише: так і так. Ото зараз покликав до себе всю старшину.

— Чи є такий чоловік, що прозивається Кирилом Кожум'якою?

— Є, князю. Живе над Дніпром.

— Як же б до нього приступитись, щоб не образився та послухав?

Ото сяк-так порадилися та й послали до нього найстаріших людей. Приходять вони до його хати, відчинили помалу двері та й злякались. Дивляться, сидить сам Кожум'яка долі, до них спиною, і мнені руками дванадцять кож, тільки видно, як коливає отакою білою бородою! От один з тих посланців: «Кахи!»

Кожум'яка жахнувся, а дванадцять кож тільки трісь, трісь! Обернувся до них, а вони йому в пояс:

— От так і так: прислав до тебе князь із просьбою...

А він і не дивиться, й не слухає: розсердився, що через них та дванадцять кож порвав.

Вони знову давай його просити, давай його благати. Стали навколішки... Шкода! Просили-просили та й пішли, понуривши голови.

Що тут робитимеш? Сумує князь, сумує і вся старшина.
— Чи не послати нам іще молодших?

Послали молодших — нічого не вдіють і ті. Мовчить та сопе, наче не йому й кажуть. Так розібрало його за ті кожі.

Далі надумався князь і послав до нього малих дітей. Ті як прийшли, як почали просити, як стали навколішки та як заплакали, то й сам Кожум'яка не витерпів, заплакав та й каже:

— Ну, для вас я вже зроблю.

Пішов до князя.

— Давайте ж, — каже, — мені дванадцять бочок смоли і дванадцять возів конопель!

Обмотавсь коноплями, обсмолився смолою добре, взяв булаву таку, що, може, в ній пудів десять, та й пішов до змія.

А змій йому й каже:

— А що, Кириле? Прийшов битися чи миритися?

— Де вже мириться? Битися з тобою, з іродом проклятим!

От і почали вони битися — аж земля гуде. Що розбіжиться змій та вхопить зубами Кирила, то так кусок смоли й вирве, що розбіжиться та вхопить, то так жмуток конопель і вирве. А Кирило його здоровенною булавою як улупить, то так і вжене в землю. А змій, як вогонь, горить, — так йому жарко, і поки збігає до Дніпра, щоб напиться, та вскочить у воду, щоб прохолодиться трохи, то Кожум'яка вже й обмотавсь коноплями і смолою обсмоливсь. Ото вискакує з води страшний змій і що розженеться проти Кожум'яки, то він його булавою тільки луп! Що розженеться, то він, знай, його булавою тільки луп та луп, аж луна йде. Бились-бились — аж курить, аж іскри скачуть. Розігрів Кирило змія ще лучче, як коваль леміш у горні: аж пирхає, аж захинається, проклятий, а під ним земля тільки стогне.

А по горах народ стоїть, як неживий, зціпивши руки, жде, що то буде! Коли це зміюка — бубух! Аж земля затряслась.

Народ, стоячи на горах, так і сплеснув руками:
— От так Кирило! От так Кожум'яка!

Кирило переміг змія, визволив князівну і віддав князеві. Князь уже не знав, як йому й дякувати. Та вже з того-то часу і почало зватися те урочище в Києві, де він жив, Кожум'яками.

- Хто дійові персонажі казки?
- Звідки дочка князя дізналася про те, що змії боїться Кирила Кожум'яка?
- Хто допоміг князівні повідомити батькові про Кирила Кожум'яка?
- Чому Кирило Кожум'яка не послухався найстарших людей?
- Чи довго Кирило сердився і не хотів виконувати прохання князя?
- Кому вдалося умовити Кирила Кожум'яка битися із змієм?
- Що попросив Кирило в князя для битви зі змієм?
- Знайди і прочитай опис битви.

Поясни, чому в казці є таке речення:
«А по горах народ стоїть, як неживий,
зціпивши руки, жде, що то буде!»

- Чи хотів Кирило для себе якусь винагороду за те, що переміг змія і визволив царівну?
- Якою за характером була князівна? Доведіть, що вона була доброю. Яким за характером був її батько, князь? Чи можна сказати, що її батько, хоча він і був князем і міг наказувати, поважав інших людей, намагався бути, як пересічний містянин? Доведи свої думки словами з тексту казки.
- Хоча в казці немає такого речення «Люди дуже поважали князя», чи можна здогадатися зі змісту казки, як ставилися до князя люди міста?
- У казці такі основні персонажі — Кирило Кожум'яка, князівна, князь, змії. Які персонажі присутні в казці майже від початку й до кінця? Хто з персонажів — незвичайна істота? Хто з персонажів має надзвичайну силу?

Кирило Кожум'яка і змії — головні герої казки. Змії скоює погані вчинки. Кирило Кожум'яка визволив місто Київ і містян від змія, урятував князівну. Він зробив добрий учинок, здійснив подвиг.

- Якою людиною був Кирило Кожум'яка? Він довго не погоджувався виконувати прохання царя — битися із змієм. Про яку рису характеру свідчить такий його вчинок?
- Кирило Кожум'яка погодився битися зі змієм лише тоді, коли його попросили діти й плакали при цьому. Про яку рису характеру свідчить такий учинок Кирила?
- Чи можна сказати, що Кирило Кожум'яка — герой? Доведи.

- Чим казка «Кирило Кожум'яка» відрізняється від казки про тварин?
- Розглянь малюнок. Які «чарівні» яблука є особливостями казки «Кирило Кожум'яка»?

- Звірі розмовляють
- Головний персонаж — дуже сильна людина
- Супротивник головного персонажа — змії
- Головний персонаж має надзвичайну силу
- Змії мають надзвичайну силу

Казка «Кирило Кожум'яка» — це героїко-фантастична казка. У героїко-фантастичній казці обов'язково має бути головний герой, який завдяки своїй силі, кмітливості, мужності, доброті перемагає свого супротивника, когось визволяє, врятовує.

Завдання на вибір

Уяви:

- Ти — репортер/репортерка стародавніх новин. У ті часи не було телебачення і репортери повідомляли про події, розповідали інформацію, знаходячись на найвищій вежі в місті. Битва зі змієм, який довго мучив містян, це — велика подія. Підготуй про це репортаж. Розкажи про подію.
- Ти — художник-ілюстратор мультфільмів. Сам або разом із друзями намалюй за цією казкою малюнки, які відтворювали б основні події.
- Ти і твій друг/твоя подруга — це репортер/репортерка й Кирило Кожум'яка (домовтеся, хто буде ким). Репортер/репортерка має взяти інтерв'ю у Кирила Кожум'яки про те, як він переміг змія.

Визначаю структурні особливості героїко-фантастичних казок

- 1 Розглянь чарівне дерево. Прочитай, що написано на чарівних яблуках.

Учуся відчувати красу рідного слова.

Досліджую засоби художньої виразності
Ліс під інеєм дріма. По землі іде зима...

1 Прочитай вірші про зиму.

Січень

Ліс під інеєм дріма.
По землі іде зима.
Входить, пишна і велична,
В крижану господу січня...

Тамара Коломієць

- Які слова використовує авторка вірша, щоб показати велич зими?
- Як ти розумієш вислови «Ліс під інеєм дріма», «По землі іде зима»?
- Письменниця говорить про зиму як про живу істоту.

Перший сніг

Новину сьогодні зранку
День вчорашній нам приніс:
Білі стріхи, білі призьби,
Біле поле, білий ліс.

Ліс стоїть такий поважний,
Мов дідусь, старий та сивий,
Погляда на шлях широкий,
На просторі білі ниви.

Темні сосни та ялини
Простягли далеко віти
І поблискують на сонці,
Снігом-інеєм укриті.

З-між дерев не обізветься
Ні звірина, ані птаство,
Та кортить санчата взяти
І піти в зимове царство.

Там бадьорістю подихать,
Побродити білим шляхом,
Чи із пагорба спуститись,
Пролетіти бистрим птахом.

А опісля в теплу хату
З мандрування повертатись
І матусі любій-милій
Всі пригоди розказати!

Олена Пчілка

- Які картини ти уявляв/уявляла, коли читав/читала цей вірш?
- Як оригінально й красиво Олена Пчілка порівняла зимовий ліс зі старим і сивим дідусем!
- Яке однакове слово використали й Тамара Коломієць, й Олена Пчілка у своїх віршах?

Сію, сію, посіваю...

Народна посівальна пісенька

Сію, сію, посіваю,
З Новим роком поздоровляю.
Одкривайте сундучок
Та давайте п'ятачок!

Сійся, родися

Народна посівальна пісенька

Сійся, родися
Жито, пшениця,
Горох, чечевиця
І всяка пашниця.

Внизу корениста,
Зверху колосиста.
Щоб на майбутній рік
Було більше, ніж торік.
Щоб всього було доволі
І в коморі, і на полі.
Сію, сію, посіваю,
З Новим роком
Поздоровляю!

Народна щедрівка

Щедрик, ведрик, дайте вареник,
Грудочку кашки, кільце ковбаски.
Горобчик летів, хвостиком вертів.
А ти, дядьку, знай, копієчку дай!

- Які зимові свята відзначають у твоїй родині?

Розділ 4. Карнавал художньої літератури для дітей продовжується. Українські та зарубіжні письменники XIX — початку XX ст. — дітям

Українські письменники
Тарас Шевченко (1814–1861)

1 Прочитай.

Давно те діялось! Ще в школі

Давно те діялось! Ще в школі, ...
...куплю
Паперу аркуш, і зроблю
Маленьку книжечку; хрестами
І візерунками з квітками
Кругом листочки обведу,
Та й списую «Сковороду»...
Та сам собі у бур'яні,
Щоб не почув хто, не побачив,
Виспівую, було, та плачу...

Тарас Шевченко

- Знайди відповідь у тексті вірша: чому маленький Тарас Шевченко списував і писав у зошиті в бур'янах?
- Чому Тарас Григорович Шевченко застосовував у вірші такі слова: «маленьку» (а не «малу»), «книжечку» (а не «книжку»)?
- Як ставився маленький Тарас до своєї творчості? Доведи свої думки словами з тексту вірша.
- Які події зі свого життя Тарас Шевченко описав у вірші? Як ці події допомагають розкрити характер маленького Тараса?

Вірш, у якому є сюжет, називається **сюжетним віршем**.

Розглянь картину С. І. Їжакевича «Шевченко — пастух».

Відомий український художник Іван Їжакевич народився в бідній селянській родині в 1864 році. У його батьків не було грошей для навчання сина. І маленький Іван самостійно навчився читати та писати. А ще хлопець дуже хотів навчитися малювати, стати художником.

Чому для зображення юного Тараса Шевченка художник Іван Їжакевич обрав світлі, майже білі, кольори, а для неба, дерев, трави — темні? Що на картині найсвітлішого кольору?

2 Прочитай.

За сонцем хмаронька пливе

За сонцем хмаронька пливе,
Червоні поли розстилає,
І сонце спатоньки зове

У синє море; покриває
Рожевою пеленою,
Мов мати дитину...

Тарас Шевченко

До яких засобів художньої виразності вдавався Тарас Шевченко, щоб зобразити красу вечора?

- Поясни, як це — хмаронька пливе, червоні поли розстилає; Сонце спатоньки зове.

Вірш, у якому зображено красу природи, називається **пейзажним** (від слова «пейзаж»^{*}).

3 Прочитай.

Чималий у яру ставок

Чималий у яру ставок,
Зелений по горі садок,
І верби, і тополі,
І вітряки на полі,
І долом геть собі село
Понад водою простяглось.

Тарас Шевченко

- Які почуття Тараса Шевченка до рідної України спонукали Шевченка скласти цей вірш?
- Знайди та прочитай твір Анатолія Григорука «Дорогі шевченківські місця»

Дорогі Шевченківські місця

Є на Черкащині село Моринці. Воно, можна сказати, нічим особливим не примітне: таких мальовничих сіл у нас не сотні — тисячі. Тим часом про нього знають не тільки повсюди в Україні, а й далеко-далеко за її межами. Адже в Моринцях народився наш великий поет і художник Тарас Шевченко.

^{*} *Пейзаж* — це картина природи, краєвид.

Тарасові батьки були безправними кріпаками. Вони жили у великій нужді, тяжко працювали на жорстокого ненаситного пана. І хатина їхня була тісна, підсліпувата, кособока, під обшарпаною вітрами солом'яною стріхою. Але це рідне обійстя лишилось для Шевченка найдорожчим місцем на землі. Бо тут він з'явився на білий світ, тут маленьким немовлятком спав у лозяній колисочці, тут зіп'явсь на ніжки і вперше вимовив наймиліше слово «мама»...

Тарасикові ще не виповнилось і двох рочків, як батьки переїхали до сусіднього села — Керелівки. І вже в Керелівці хлопчик прожив майже чотирнадцять літ. На все життя зберіг Шевченко найтеплішу пам'ять про рідні батьківські пороги. «Ось стоїть переді мною, — згадував він, — наша бідна, стара біла хата з потемнілою покрівлею і чорним димарем, а на причілку яблуня з червонобокими яблуками, а довкола яблуні — квітник...»

Ще проникливіше писав поет про це у листі до свого брата Микити: «Всяку ніч тільки й бачу во сні, що тебе, Керелівку та рідню... прокинусь — заплачу»...

Від дня народження Тараса Шевченка минуло багато років, а люди їдуть і їдуть на Черкащину вклонитися дорогим Шевченківським місцям.

Анатолій Григорук

- Чому двір у селі Моринці для Тараса Шевченка було найдорожчим місцем на землі?

Байка — невеликий за обсягом, здебільшого віршований твір, у якому в гумористичній формі зображуються людські вчинки, характери людей.

1 Прочитай.

«Ведмедик»
(Байка)

На муріжку*, серед двора,
Гуляла дівтора;
Гостинчики переглядала,
Що матінка понадавала.
— Нум у ведмедика гулять! —
Сусідній Хлопчик став казати.
— Нум, нум! — всі почали кричати.
— Ведмедиком лежати буду я, —
Вигадує Хлоп'я, —
Гарчатиму на вас, мов хочу похапати,
А ви кажіть мені: «Ведмедика, цить, цить!»

У рот гостинчики потрошечку кладіть. —
 Послухали, усі до купи збились
 І у ведмедика гуляти заходились.
 Лежить Ведмедик і гуде,
 А дітвора у рот йому кладе
 Потрошку та по половинці,
 Пооддавали всі гостинці.
 — Тепер ви кидайтесь Ведмедика побить, —
 Навчає Хлопчик, — віточки беріть! —
 І діти віточки побрали,
 Ведмедика ганяти стали.
 Ведмедик хитрий скік та скік,
 Туди-сюди і, сміючись, утік.
 Ведмедика нема, гостинчики пропали,
 І діти матері жаліться стали:
 — Ведмедик, мамо, обдурив,
 Гостинчики поїв...—
 А в оченятах слізочки блищали...
 — А нащо ж ви йому давали? —
 Сказала мати їм, —
 Так вам і слід, дурним:
 Ото з дурлигою не знайтеся
 І у ведмедика не грайтеся!..

Леонід Глібов

- Звідки в дітей були гостинці?
- Хто запропонував грати «у ведмедика»?
- Навіщо він це зробив?
- Хто розповів правила гри?
- Хлопчик вигадав правила гри
чи гра з такими правилами існувала?

Як обхитрив Хлопчик інших дітей?
 Як відреагували діти, коли зрозуміли, що
 Хлопчик їх обдурив? Яку пораду дала їм мати?

- Над чим допомагає замислитися байка? Чого навчає?

1 Прочитай.

Дивна хатка

Іду я та й іду,
Аж стоїть хатка на льоду:
Сама книшова*,
Стріха цибульова,
Млинцем зачинена,
Ковбасою заціпана,
Салом замикана,
Маслом запечатана.
Лизнув я масла — відпечаталось,
Гризнув ковбаси — відщепнулося,
Над'їв млинця — відчини-
лося.
Увійшов я в хатку,
Скинув сиву шапку, —
Аж там таке, матінко, яке!
Яєшня шкварчить,
Тоненько пищить,
А пироги вбоки,
Вареники вскоки,
По столу гасають,
Гопки витинають!
У миску влітають,
В сметані потопають!
Я ж над ними ласку мав,
По одному витягав,
У бездонний глечичок складав.
А яєшня все шкварчить
Та тонесенько пищить!
Мусив її рятувати,

* Книшова — від слова «книш». Книш — пиріг з начинкою.

На стіл з печі добувати;
Як став її викладати,
Перестала вона грати —
І шкварчати, і тонесенько пищати!
Так мені трапилося
У тій хатці на льоду, —
Пішов же я веселенький,
Співаючи «ду-ду-ду!».
І смішная, і втішная
Тая хатка на льоду!

Олена Пчілка

- Які дива були в хатці на льоду?

Книш — це житній або пшеничний хліб із начинкою всередині. Готували книш так: з тіста ліпили кругленькі коржі. Потім ложкою, яка була вмочена в олію, надрізали корж по краях. Корж ставав схожим на квітку з пелюстками. «Пелюстки» витягували, загинали до середини хлібини й притискали ложкою. Книш могли начиняти смаженою на олії цибулею, картоплею, гречаною кашею.

- Розглянь малюнки. На якій зображено книш?

1 Прочитай.

Казка про Оха-чародія

В тридев'ятім славнім царстві,
де колись був цар Горох,
є тепер на господарстві
мудрий пан, вельможний Ох.

Сам той Ох на корх заввишки,
а на сажень* борода,
знає край і вдовж і вширшки,
і кому яка біда.

Чи хто правий, чи неправий,
чи хто прийде сам, чи вдвох, —
всіх приймає пан ласкавий,
тільки треба мовить: «Ох!»

На зеленому горбочку
спершу він людей приймав.
потім сів у холодочку,
звідти голос подавав.

А як з ранку та й до ранку
стали люди обридять,
Ох зробив собі землянку,
Оха більше не видать.

Але хто те місце знає,
де трухлявий пені і мо.
той приходить і волає
або й тихо каже: «Ох!»

Хоч би навіть ненароком
теє «ох!» промовив ти,
знай, що вилізе те боком,
воріття вже не знайти!

* Корх — старовинна міра довжини, що дорівнює ширині долоні.

Бо затягне з головою
трясовиця мохова
і з душею, ще живою,
під землею похова.

Під землею ж там — палати,
де вельможний Ох сидить,
гарні, пишні кімнати,
срібло-злото скрізь ряхтить;

дорогії самоцвіти,
наче зорі, миготять,
скрізь заморські дивні квіти,
по клітках пташки сидять;

золотії грають рибки
в кришталевих скриньочках;
і ведмеді ходять дибки
в рукавичках, жупанках.

- Чому люди приходили до Оха?
- Яке житло в Оха під землею?
- Які слова вживає Леся Українка, характеризуючи Оха?

Міри довжини в давнину

У стародавніх слов'ян першими мірами довжини були перст, вершок, п'ядь, лікоть і сажень. Усі ці міри завжди були з людиною, бо були частиною людського тіла. І сьогодні вони всі при людині, хоча старими мірами ми вже майже не користуємося. Але старі міри лишилися в образній мові, у прислів'ях і приказках, у літературі, і, звісно, в старих книжках і документах.

Перст — старовинна назва вказівного пальця. Людське тіло було не лише першим еталоном, але й дуже зручним, бо завжди при тобі. А найменшою одиницею був палець — перст. Ми й досі говоримо: завтовшки (заввишки) у три пальці, завширшки в палець.

Словом «вершок» ми й сьогодні користуємось, навіть не знаючи напевне, скільки це буде в сучасних одиницях вимірювання. Якщо зерно насипати у відро «з вершком», то цей надлишок і буде вершком. Складіть разом два пальці, вказівний і середній, їх ширина і є вершок.

П'ядь. У наших пращурів слово «п'ядь» означало кисть руки і походило від спільного кореня зі словом «п'ять». П'ядь дорівнювала відстані по прямій між кінцями витягнутих великого і вказівного пальців.

Лікоть. Назва «лікоть» свідчить про те, що походить ця міра від довжини ліктя.

За Каленюком С. П.

Іван Франко (1874–1916)

У сільській хаті, у родині коваля, народився майбутній учений і письменник Іван Якович Франко. Він ріс допитливим і здібним хлопчиком. У сільській школі навчився читати українською, польською та німецькою мовами.

Коли став дорослим, був ученим, а ще відомим у всьому світі письменником. Написав багато творів для дітей: віршів, казок, оповідань.

Лисичка і Рак

Здибалася Лисичка з Раком. Стала собі, глядить на нього, як він помаленьку лізе, а далі давай з нього насміхатися.

— Ну, та й швидкий же ти, нема що мовити! Правдивий неборак! А скажи мені, Раче-небораче, чи то правда, що тебе раз у великодню п'ятницю по дріжджі послали, а ти аж за рік у великодню суботу з дріжджами прийшов та й ті насеред хати розілляв?

— Може, коли й правда була, — каже Рак, — а тепер дуже на брехню подобає.

— Овва! Значить, ти тепер прудкіший зробився?

— Прудкіший чи не прудкіший, а тобі на кпини не здатний. Коли хочеш знати, який я прудкий, то давай побиймося об заклад, що я швидше від тебе до того корчика добіжу.

— Що? Що? Що? — дивувалася Лисичка. — Ти хотів би зо мною об заклад бігати?

— Не тільки добіжу, а ще й тобі на один скок випередки дам і швидше тебе при меті буду, — мовить Рак.

Побилися вони об заклад. Стала Лисичка на один скок поперед Рака, а Рак учепився їй кліщами за хвіст. Рушила

Лисичка, біжить щодуху, аж курява здіймається. Добігла до мети та й кличе:

— А де ти, Раче?

Нічого не чути.

— Ну, Раче, де ти там? — ще раз кличе Лисичка та й обернулася хвостом до мети.

Отоді Рак пустився від її хвоста та й каже:

— Та осьде я! Давно вже жду на тебе, аж трохи поза мету забіг.

Іван Франко

- Хто персонажі цієї казки?

Пригадай, як називаються казки, в яких головними персонажами є тварини.

- Як насміхалася Лисиця з Рака?

Як Рак реагував на слова Лисиці? Чи можна сказати, що Рак уміє керувати своїми емоціями?

Як Раку вдалося перехитрити Лисицю?

- Яка за характером Лисиця? Який за характером Рак?
- Яка головна думка казки — над чим казка допомагає замислитися?
- Поміркуй, які з прислів'їв можна використати для розкриття головної думки казки.

1. З лисами і сам лисом станеш.
2. Не побігаєш — не пообідаєш.
3. Хитрість хитрістю перемагають.
4. І від солодких слів буває гірко.
5. Хитрість і кмітливість — рідні сестри.
6. Хитрість — другий розум.

П'єса — літературний твір, який написано спеціально для постановки на сцені. Уся п'єса розділена на частини — дії, а дії — на окремі епізоди, які називаються картинами, або сценами.

- 1 Послухай п'єсу. Підготуйся до самостійного читання й інсценізації.

Пан Коцький

(п'єса за мотивами української народної казки)

Дійові особи:

Кіт

Лисичка

Зайчик

Вовк

Ведмідь

Дикий кабан

Кіт *(сидить на узліссі похнюплений і сумний)*. Завіз мене сюди господар і покинув, бо старий став. Де я тепер житиму, що їстиму? Ось лисичка кудись простує, може, розрадить.

Лисичка *(підходить, роздивляється на нього з усіх боків)*. А ти що за один?

Кіт. Я — пан Коцький.

Лисичка. Ходімо до мене, нагодую смачно і м'яко постелю. Проводить до своєї хати.

Сідай ось тут, на призьбі, та їж досхочу, а я піду на полювання.

Виходить за ворота, а тут назустріч зайчик.

Зайчик. Я до тебе в гості йду, лисичко.

Лисичка *(пошепки)*. Ой, не ходи, зайчику, та всім у лісі перекажи, що в мене тепер пан Коцький живе, будь-якого звіра розірве.

Зайчик (злякано). Звідки ж він узявся, як нам його задобрити?

Лисичка. Полюбляє пан Коцький смачно поїсти, отож ви й приготуйте обід, а я його приведу. Тільки ви всі поховайтесь, він дуже лютий.

Зайчик. Побіжу до звірів. Учинимо так, як ти порадила.

Прибігає на галявину, де зібралися вовк, ведмідь і дикий кабан, гукає.

Ось послухайте, що я вам розповім. З'явився у лисички пан Коцький, звір дужий і ненаситний. Треба з ним дружбу завести, обідом пригостити. У мене є капуста.

Вовк. А я м'яса принесу.

Ведмідь. А я меду на закуску.

Дикий кабан. А я недавно накопав буряків та картоплі.

Звірі викладають їжу на стіл.

Зайчик. Обід готовий. Тепер самі поховаймося, щоб пан Коцький нас не помітив, бо розірве. Ти, ведмедику, на дереві вможисся, ти, дикий кабане, під столом лягай, тільки ж не ворущися, а я з вовчиком під кущем причаюся. Хутчій, хутчій, бо ось пан Коцький наближається!

Кіт (вистрибує на стіл). Оце поласую, оце посмакую! Няу-няу-няу!

Зайчик. Ой, чуєте — все йому мало, мало! Це він і нас поїсть!

Дикий кабан. Ой, не витримаю, комар за хвіст вжалив.

Крутить хвостом.

Кіт. А ось і мишка шмигнула.

Хапає дикого кабана за хвоста.

Дикий кабан. Рятуйте, пан Коцький мене схопив!

Кіт, побачивши страшні ікла, перелякався і гайнув на дерево.

Ведмідь. А тепер за мною женеться! Немає куди ховатись, гілля піді мною ламається.

Ведмідь падає на кущ, де сидять зайчик і вовк.

Вони теж лякаються і розбігаються хто куди, тільки остається одна лисичка.

Лисичка. Хоч і малий пан Коцький, та жаху нагнав на всіх звірів, довго пам'ятатимуть!

- Яка п'єса за настроєм? Які епізоди п'єси викликали в тебе посмішку? Коли хотілося сміятися? Чому?

Як сталося, що звірі в лісі боялися пана Коцького? Чому звірі втекли від нього?

Хто головні персонажі п'єси? Схарактеризуй лисичку.

Завдання на вибір

1. Підготуватися до інсценізації п'єси.
2. Зроби афішу вистави «Пан Коцький».

1 Прочитай.

Срібна монета

Казка

Якось вийшла з карбування срібна монетка, світла та чистенька.

— Ура! Я вирушаю гуляти світом! — задзеленчала красуня й покотилася...

Дитина міцно стискала її в тепленькому кулачку, ... старі люди уважно роздивлялися, у молодих вона не затримувалася та швиденько котилася далі.

Цілий рік монета гуляла країною, аж одного разу опинилася за кордоном. І залишилася останньою рідною грошиною в гаманці мандрівника.

— Он як, — усміхнувся чоловік. — Іще маю пам'ятку з Батьківщини! Що ж, нехай подорожує разом зі мною.

Монетка радісно дзенькнула, коли в гаманці з'явилися іноземні подруги. Ті постійно змінювали одна одну, а вона залишалася на своєму місці. Це було почесно для красуні.

Срібляста заїхала дуже далеко, навіть сама не знала куди. Монетка чула від сусідок, що вони француженки, італійки... Іноземки розповідали про місця, де зупинявся мандрівник, але сама красуня нічого не бачила. Згодом засумувала й нарешті вирішила: «Хіба багато дізнаєшся, сидячи в гаманці?» Тому за першої ж нагоди вислизнула у шпарину й опинилася в кишені штанів, які саме винесли в коридор, аби потім почистити. Монетка випала з них, примостившись на готельній підлозі.

— Як добре! Відтепер можу знову вільно гуляти світом! Побачу нових людей, цікаві звичаї, — зраділа блискуча красуня.

— А що це за монетка? — почулося тієї ж миті. — Мабуть, фальшива.

— Я ж срібна, чистого дзвону та справжньої чеканки! — виправдовувалася бідолашна, проте її ніхто не слухав.

— Позбудуся цього непотребу ввечері, — вирішив новий господар та так і вчинив.

А наступного дня іноземку знову почали лаяти.

— Бідолашна я, нещаслива! Чого варте моє срібло, коли ніхто не цінує?

А якось красуня опинилася в руках бідної жінки: трудівниця одержала гроші за важку щоденну працю.

— Я занадто бідна, щоб тримати у своєму тонкому гаманці фальшиву монету, — почала розмірковувати робітниця. — Доведеться когось надурити, хоч як і неприємно про це думати...

Жінка завітала до крамниці багатого пекаря. Торговець дуже добре розумівся на грошах, тому відразу кинув підозрілу монету в обличчя трудівниці.

— Як гірко відчувати, що ти створена на біду іншим. Нещасній не дали за мене навіть хліба, — плакала срібна красуня.

— Не хочу нікого дурити, — вирішила жінка, повернувшись додому. — Проб'ю в монетці дірочку — хай кожен знає, що фальшива. Хоча... Стривай, може, ти щаслива? Тоді повішу на шию сусідській дівчинці. Хай носить на удачу.

Маленька радісно всміхалася сріблястій іграшці й заснула з нею на грудях. А зранку мати крихітки зважила монетку на долоні:

— Ти й справді щаслива? Зараз перевіримо!

Жінка затерла дірочку та пішла до продавця лотерейних квитків. Через великий натовп монетку не викрили, вона опинилася в купі таких, як і сама. Чи виграв квиток — невідомо, та зранку знову пролунало:

— Фальшива!

Срібляста переходила з рук у руки й усюди чула сварливі слова.

— Обманювати знову і знову... Як же це нестерпно, коли ти чесна! — плакала красуня.

Ніхто не вірив у монетку... Аж одного разу з'явився мандрівник. Йому також підсунули цю грошину, та коли спробував нею заплатити, навколо закричали:

— Підробка!!!

— Що це?! — засяяв чоловік. — Це ж наша рідна монетка, чесна громадянка моєї Батьківщини! А в ній пробили дірку та називають фальшивою. Це ж треба! Заберу її додому.

— Знову мене вважають доброю та потрібною. Повернуся до країни, де знають, що я справжньої чеканки срібна монетка.

Красуню загорнули в білий папір, і незабаром вона повернулася додому.

— Скінчилися мої поневіряння! — раділа мандрівниця. — Повертається щасливе життя! Я ж срібна, чесного карбування, і зовсім не шкода, що пробили дірку й назвали фальшивою: це не біда, якщо ти справжня! Треба лише мати терпіння, й усе минеться.

Ганс Крістіан Андерсен

Які неприємні випробування спіткали монетку?
Як змінювався настрій монетки протягом
казки? Коли срібна монетка зраділа знову?

- Як сталося, що монетка мандрувала різними країнами?
- Про що подумала монетка, коли випала з кишені штанів і опинилася на підлозі? Який настрій був у неї в цей момент?
- Над чим допомагає замислитися ця казка? Яка головна думка казки?
- Склади й запиши план цієї казки. Перекажи казку за планом.

Повторюю, пригадую

1. Пригадай прізвища українських і зарубіжних письменників, з творами яких ти познайомився/познайомилася в цьому розділі.
2. Пригадай назви пейзажних віршів.
3. Чим пейзажний вірш відрізняється від сюжетного?
4. Пригадай особливості казок про звірів.
5. Чим байка відрізняється від інших фольклорних і літературних творів?
6. Склади невеличку розповідь на тему «Хто такий Ох?».
7. Разом з однокласником/однокласницею добери слова, якими можна схарактеризувати срібну монетку.
8. Навіщо письменники створювали п'єси?
9. У яких творах цього розділу події — вигадані, фантастичні?

Розділ 5. Карнавал літератури для дітей продовжується.

«Мову рідної природи розуміти серцем вмій!...»: науково-художня література для дітей

Досліджую особливості науково-художнього твору

1 Розглянь зображення.

- Що ти знаєш про дятла?
- Як ти вважаєш: ти все знаєш про життя дятла чи ні?

2 Прочитай.

Лісовий санітар

Тихо в зимовому лісі. Лише іноді перегукнуться синиці, пропищать шишкарі чи проскрекочуть цікаві до всього сороки.

Раптом десь попереду, на старій сосні, застукотів дятел. Я підійшов ближче: ні пташки не видно, ні звук не чути. Невже чорнохвостий надумав погратися зі мною в піжмурки?

Тут дмухнув вітерець, і знову почувся поруч барабанний дріб: тук-тук-тук. Ось воно що! Звисає на корі сучок, розгойдується. Тільки вітер подме, він і вистукує по стовбуру, ніби дятел. А ось де й сам крилатий лікар нагодився. Заметався з дерева на дерево, кричить стривожено й ніяк не збагне, хто його передражнює. Не любить працюючий птах, коли на облюбовану ним територію залітає інший дятел.

Увесь сосновий бір поділений пташками на промислові зони, і будь добрий — добувай жуків-короїдів, розлущуй шишки на своїй ділянці. Нічого на чужі заглядати, якщо навколо обжитого дупла всякого харчу вдосталь.

Виліз я на сосну, відірвав сучок. Хай не тривожиться лісовий санітар.

Віктор Приходько

- Які звуки порушували тишу зимового лісу?
- Які слова використовує автор, говорячи про дятла? Поясни доречність уживання цих слів.
- Чим був схвилюваний дятел?
- Яка інформація з цього оповідання була для тебе знайомою, а яка — виявилася новою?

Перетвори будь-яку інформацію з цього оповідання у модель або схему. Наприклад:

Оповідання — розповідний художній твір про одну або кілька подій.

Епізод — частина твору (оповідання, казки), випадок, подія.

Що саме нового ти дізнався / дізналася про життя дятла?

Що в цьому оповіданні правда?

Чи є в цьому оповіданні фантастичні події?

Ти прочитав оповідання, яке належить до науково-художньої літератури. У науково-художньому творі є *наукові факти* (пригадай наукові факти в оповіданні «Лісовий санітар»), *сюжет*, *персонажі й художні образи* (пригадай, які засоби художньої виразності використано в оповіданні «Лісовий санітар»).

Сюжет — подія або ряд подій, які пов'язані між собою і в яких розкриваються характери дійових осіб.

- Скільки в цьому оповіданні епізодів?
- Яке оповідання за настроєм?
- Схарактеризуй образ дятла — який він?
- У цьому оповіданні нічого не сказано про автора твору. Чи можеш сказати, які риси характеру були в нього? Доведи свою думку.

До будь-якого оповідання можна скласти запитання. Запитання можуть починатися словами: Де..? Коли..? Як..? Чого..? Чому..? Що..? Який..?

Де...? — Де відбуваються події в оповіданні «Лісовий санітар»?

Де...? — Де застукотів дятел?

Чого..? — Чого не любить працьовитий птах?

Чому..? — Чому розсердився дятел?

Повторюю, пригадую

1. Які особливості творів, що належать до науково-художньої літератури?
2. Пригадай, що таке сюжет, епізод.
3. Знайди засоби художньої виразності у творах науково-художньої літератури, з якими ти познайомився/познайомилася в цьому розділі.

Розділ 6. Карнавал сучасної літератури для дітей продовжується. Українські письменники ХХ — початку ХХІ століття — дітям

Зимові пригоди

Спогади Всеволода Нестайка про своє дитинство

У дитинстві я був руденький, худенький і маленький — чи не найменший у першому класі. І страшенно хотів якнайшвидше вирости. За порадою однокласника Васі, такого ж, як і я, шпінгалета, я прив'язував до однієї ноги важку праску, до другої — цеглину, хався за верхню планку одвірка і висів, поки вистачало сил, намагаючись витягти своє тіло. А ще той Вася мені сказав, що від дощу все росте. І я довго простоював під дощем, підставляючи струменям свою грішну руду голову. Мама дивувалася, чого в мене постійний нежить...

1 Прочитай.

Чаклун Зландій

(уривок з повісті-казки

«Ковалі щастя, або Новорічний детектив»).

Лихий чаклун Зландій сидів у своєму розкішному палаці і гірко зітхав:

— Ох! Ну що за життя?! От я — всемогутній чаклун, усіх перемагаю, усе маю, що тільки забажаю... А щастя нема!.. Сумно, нудно і марудно. Наближається ж Новий рік. І відомо: як ти рік зустрінеш, таким він для тебе і буде. А в мене настрої — хоч плач! — Із зеленого ока чаклуна викотилася зелена каламутна сльоза.

І тут несподівано до палацу забіг захеканий прислужник чаклуна Посіпака.

— Ваша Злість! Знайшов! Нарешті знайшов! — ледве ди-
хаючи, вигукнув він.

— Та невже! — стрепенувся Зландій. — І де ж вони? Де?
Та не тягни — кажи швидше!

— Заховалися так, що ледве відшукав... У горах, серед
лісу... Але викрасти їх звідти абсолютно неможливо. Там,
у себе, вони користуються казковою недоторканістю. От якби
вони самі прийшли до нас — тоді інша справа. Тут їхня
недоторканість не діє.

— То треба зробити, щоб вони прийшли, — спокійно
сказав Зландій.

— Як? Надіслати їм запрошення: будь ласка, приходьте?
Чи ж вони пришелепкуваті, щоб прийти?

— Звичайно, на запрошення не прийдуть. А треба у них
викрасти щось таке, без чого вони обійтися не можуть. Тоді
змушені будуть прийти.

Посіпака на мить роззявив рота, а тоді радісно заплескав
у долоні:

— Ваша Злість — геній! Є! Є така річ!.. Але треба по-
спішати! Новий же рік от-от настане! Побігли!

Чаклун люто тупнув ногою:

— Що сказав ти, вражий сину? Я не бігаю, а лину!

Посіпака аж присів від страху:

— Ой! Тоді полинули!

— Лину тільки я! — ще лютіше вигукнув Зландій. —
Ти ж за мною побіжиш!

І вони вирушили в дорогу.

Всеволод Нестайко

- Чому лихий чаклун Зландій гірко зітхав?
- До яких хитрощів удавалися чаклун Зландій та при-
служник чаклуна Посіпака, щоб заманити ковалів щастя
до палацу Зландія?

Якщо хочеш дізнатися про всі пригоди ковалів щастя й чаклуна, знайди й прочитай книжку Всеволода Нестайка «Ковалі щастя, або Новорічний детектив». У Всеволода Нестайка є й інші цікаві книжки.

2 Прочитай.

Знайомий сніговик

I

Надворі було темно. Лише сніжинки, як змерзлі метелики, кружляли біля освітленого вікна.

Оля лежала в ліжку й сумно дивилася на ялинку. Світло лампи відбивалося від кольорових дзеркальних кульок, кумедних клоунів, вухатих мавпочок і зайців.

Скільки подарунків у неї в ці новорічні свята! Тато й мама так хотіли, щоб вона не сумувала. Але навіщо їй ще одна лялька Барбі, величезний конструктор Лего й навіть новий планшет? Усі її друзі бігають на вулиці, їздять на санчатах і лижах, ганяють на ковзанах, а вона, хвора, усе лежить і лежить у ліжку.

II

Тихо відчинилися двері, і до кімнати увійшла мама. Нахилилася, погладила Олю по гарячому чолю та прошепотіла:

— Знаєш, сьогодні особлива ніч, коли можуть здійснитися найдивовижніші бажання. Треба тільки дуже захотіти!

Мама вимкнула світло й вийшла. А Оля міцно стулила повіки — так, що перед очима замерехтіли різнокольорові кола.

«Я дуже-дуже-дуже хочу одужати. Бігати на вулиці, їздити з гори на санчатах. А ще я хочу щенятко, справжнє...» — думала дівчинка, тулячи до себе іграшкового песика на ім'я Гавчик.

І в цю мить до неї долинув ледь чутний стукіт. Оля здригнулася й розплющила очі. Стукіт долинав знадвору. Дівчинка скочила з ліжка, підбігла до вікна, зовсім забувши, що хвора, і припала чолом до холодної шибки. Зі снігової круговерті, що вирувала за вікном, на неї пильно дивилися двоє чорних очей-вуглинок. Ніс-морквина нетерпляче посмикувався, а рот-гіллячка ворушився. Її сніговичок! Оля завмерла, не вірячи своїм очам, але білий чоловічок підніс снігового кулачка та знову загупав у шибку.

III

Дівчинка швидко відчинила вікно.

— Ну, нарешті! Здогадалася! — сніговичок глянув на Олю з неприхованою образою.

— З-заходьте, будь ласка... — сказала дівчинка, відступила од вікна й зіщулилася від зимного повітря, яке увірвалося до кімнати.

— Знайшла дурня! Та я ж відразу розтану! І взагалі, якби ти мене не зліпила та ще й не застудилася при цьому, тільки б ти мене тут і бачила!

— Ти ж мені снишся, правда? І чому ти такий сердитий?

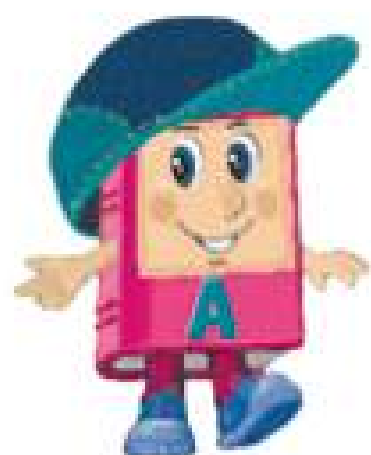
— Тю, снюся! Таке вигадеш. А сердитий я від природи. Яким зліпила, такий і є! Спробуй бути добрим, коли цілий день стовбичиш на гірці й боїшся, що хтось наїде на санчатах чи з'їсть твого носа! Так-так! І не смійся! Ти не знаєш цих гав — буває, підлетить таке дзьобате одоробло й умить поцупить твого носа. Добре, ти хоч здогадалася мітлу мені в руку встромити — вони її бояться. Часом, коли ніхто не дивиться, так оперіщиш нахабу, аж пір'я полетить! Ну гаразд, щось я тут розбазікався. Ходімо!

— Куди?! — Оля перелякалася, відступила від розчиненого вікна ще на крок.

— Тю, і оце заради такої боягузки я дерся аж на третій поверх по слизькій пожежній драбині?! Зазираю у кожне вікно, щоб її знайти! Усі кулаки пооббивав, поки достукався! Хіба не розумієш? Зовсім випадково в тебе з'явилася НАГОДА. Я візьму тебе на Чарівну Гору! ПО ЗНАЙОМСТВУ! А знайомство зі сніговиком... Ну, ти сама розумієш...

Леся Воронина

Якщо ти хочеш дізнатися про подальші пригоди дівчинки Олі й сніговичка, прочитай оповідання Лесі Ворониної «Знайомий сніговик».

- Чого найбільше хотіла дівчинка Оля? Як відбулося її знайомство зі сніговиком?
- Що розповів дівчинці сніговик про себе?
- Що дивовижного було в їх мандрівці?
- Який сніговик за характером?
- Які епізоди казки тобі найбільше запам'яталися?
- Чим сподобалася тобі ця казка?

3 Прочитай.

У сузір'ї гончих псів

(Фантастично-новорічна пригода)

Вчора, точно серед ночі,
в нуль годин і нуль хвилин
раптом я розплющив очі,
бо відчув, що не один:
з новорічної ялинки
хтось чужий на мене зиркав!..
«Хто ви!» — вичавив я з себе
і від жаху аж зомлів.

«Прилетіли ми до тебе
із сузір'я Гончих Псів!..» —
я у відповідь почув
і про жах умить забув,
бо угледів на ялині
три небачених створіння:
перше — наче птеродактиль,
друге — справжній динозавр,
ну а третє — що й казати!..
Я нічого й не сказав...
Ще й регочуть: «Не лякайся!
Ми — свої! Чого зомлів!
Хочеш з нами прокататись
до сузір'я Гончих Псів?»
Хоч було це серед ночі,
мовив я: «Звичайно, хочу!» —
Тут же писк якийсь почув
і відчув, що я лечу!
Скільки часу ми летіли,
я не знаю — не лічив,
та невдовзі опинились
у сузір'ї Гончих Псів.
Там доставили мене
на одну з його планет.
А на ній усе казкове:
розказать — не стане й дня!..
Там я бачив — от вам слово! —
сто мільйонів цуценят:
сенбернари, фокстер'єри,
колі, пуделі, боксери,
лайки, доги, водолази...
Не назвеш усіх одразу!
Розгубився я — та й годі...
Тут, на мій одвертий подив,
три небачених створіння
в унісон заговорили:

«Не дивуйся! Тут у нас
феї всього світу
вибирають цуценят
на дарунки дітям.
Щоб у новорічну ніч
рознести їх...»

«І мені!!» —

я з надією сказав.

«Так», — промовив «динозавр».

«А чого тут дивуватись?» —

усміхнувся «птеродактиль».

Кинув третій: «Вибирай:

стане пес твоїм — і край!»

Я від щастя знепритомнів...

А очунав — я вже вдома,

все — як завше, але тільки...

Хтось заскімлив з-під ялинки!

Я підскочив — дивина! —

під ялинкою — щеня:

волохате, капловухе,

ще й усе руде — як є!

Я схопив його на руки

і спитав: «А ти чиє?»

А воно мене — лизь-лизь:

та твоє ж, мовляв, дивись!..

Спалахнуло в домі сонце —

стільки радості мені!

І чи правда це, чи сон це

був у новорічну ніч —

не замислювався я,

бо у мене

є щеня!

Анатолій Костецький

- Які нереальні, фантастичні, події відбуваються в цьому вірші?
- Який цей фантастичний вірш за настроєм?

Добрий гумор та сміх у творах українських письменників

1 Прочитай.

Хатка, яку Збудував собі Джек

(п'єса за англійською народною пісенькою, яку переспівали Іван Малкович та Юрій Андрухович)

Актори стоять півколом і тримають малюнки-декорації.
Темп вистави постійно зростає.

1-й учень. Це хатка, яку збудував собі Джек.
Це сад і город.

2-й учень. А це — сонях, як сонце, який заглядає до Джека в віконце.

1-й учень. До хатки, яку збудував собі Джек.

3-й учень. А це ось комора.
В коморі — пшениця,
Яку викрадає хитрюща синиця.

2-й учень. І вже не печеться смачна паляниця

1-й учень. У хатці, яку збудував собі Джек.

4-й учень. Це кіт. Він сміливо виходить з воріт, бо дуже він хоче зловити синицю,

3-й учень. Яка викрадає з комори пшеницю,

2-й учень. З якої так смачно пекти паляницю

1-й учень. У хатці, яку збудував собі Джек.

5-й учень. А це — подивіться — це пес без хвоста,
Який каже «гав» на сміливця-кота,

4-й учень. Який доганяє синицю,

3-й учень. Яка викрадає пшеницю,

2-й учень. З якої так смачно пекти паляницю

1-й учень. У хатці, яку збудував собі Джек.

6-й учень. А це в нас корова ряба і рогата,
Яка щойно хвицнула пса без хвоста,

5-й учень. Який каже «гав» на сміливця-кота,
4-й учень. Який доганяє синицю,
3-й учень. Яка викрадає пшеницю,
2-й учень. З якої так смачно пекти паляницю
1-й учень. У хатці, яку збудував собі Джек.
7-й учень. А це ось бабуса старенька, горбата,
 Яку дуже любить корова рогата,
6-й учень. Яка щойно хвицнула пса без хвоста,
5-й учень. Який каже «гав» на сміливця-кота,
4-й учень. Який доганяє синицю,
3-й учень. Яка викрадає пшеницю,
2-й учень. З якої так смачно пекти паляницю
1-й учень. У хатці, яку збудував собі Джек.
8-й учень. А що це за сплюх? Це, звичайно, пастух,
7-й учень. Якого картає бабуса горбата,
 Яку дуже любить корова рогата,
6-й учень. Яка щойно хвицнула пса без хвоста,
5-й учень. Який каже «гав» на сміливця-кота,
4-й учень. Який доганяє синицю,
3-й учень. Яка викрадає пшеницю,
2-й учень. З якої так смачно пекти паляницю
1-й учень. У хатці, яку збудував собі Джек.
9-й учень. А зараз поглянемо всі на блоху,
 Що робить кусь-кусь пастухові-сплюху,
Всі разом. Якого картає бабуса горбата,
 Яку дуже любить корова рогата,
 Яка щойно хвицнула пса без хвоста,
 Який каже «гав» на сміливця-кота,
 Який доганяє синицю,
 Яка викрадає пшеницю —
 Щоб діткам спекти о-о-таку паляницю
 У хатці, яку збудував собі Джек.

- Підготуйся до виразного читання й інсценізації п'єси.

Рятувальник

Тимко так не хотів робити уроки з математики. Але ж куди подінешся? Що б таке зробити, щоб не виконувати уроків? Хворим прикидатися гарно, Тимко не любив обманювати. «А, може рятувальником? — подумав Тимко. — А що врятував когось — тобі одразу медаль. Або й цілий орден, по телеку показують, на вулицях упізнають. Може, навіть безкоштовне морозиво видаватимуть за шкідливість. Та й у школі вчитися — суцільне задоволення.

Приходиш, наприклад, на математику з незробленою домашкою, а тобі навіть не страшно: учителька не наважиться поставити двійку героєві й орденоносцеві».

Отже, треба негайно стати рятувальником. Класно придумано!

«Кого б це врятувати», — далі думав Тимко.

Глянув туди-сюди — так одразу нікого й не врятуєш.

Тимко зайшов до вітальні. У кріслі-гойдалці сидів дідусь і, затулившись газетою, дивився телевизор. У нього була звичка дивитися телевизор і читати газету одночасно.

— Діду, — Тимко підійшов ближче, — у тебе все-все в порядку?

— У порядку, — кинув дід.

— Ти впевнений? — перепитав Тимко.

— Не заважай, у мене купа справ. До речі, а ти зробив уроки?

«Урятуєш його, аякже! — розсердився Тимко. — Сидить тут, як ріпка в землі. Ще й про уроки нагадує».

Хлопчик пішов на кухню. Мама готувала вечерю.

— Ма, у тебе тут це... газ не травить, ніде не пропускає?

— Боже! — злякалася мама й почала принюхуватися. — А що, хіба пахне?

— Та ні.

— То чого лякаєш?! — обурилася мама. — Мене аж на кольки взяло. Ану, йди краще уроки роби! Видумує тут всякі дурниці!

Нема у світі справедливості. Виявляється, треба добряче пошукати ще, кого й від чого можна врятувати. Ох, нелегкий хліб у рятувальників. Недарма їм медалі видають.

І тут Тимків погляд зупинився на вікні. На подвір'ї, на горіхові, сиділа їхня Маруська й, дивлячись униз, жалібно нявчала.

— Оце воно! — зрадів Тимко. — Зараз Маруську врятую.

Він вибіг надвір, підставив під горіх відро, став на нього й поліз на дерево. Маруська чомусь не хотіла рятуватися. Вона почала дертися ще вище.

— Киць-киць! — покликав Тимко, але киця втікала від нього все вище.

Тимко наздогнав її аж на вершечку. Гілка була така тонка, що обох — і його, й Маруську — могла не витримати. Кицька, мабуть зрозумівши це, спритно перестрибнула на сусідню гілку, з неї — на нижню, потім — ще нижче — і, перелетівши з найнижчої на відро, спокійнісінько пішла до хати.

А Тимко так не міг. Він боявся навіть поворухнутися, бо гілка під ним хиталася туди-сюди.

Він просидів на горісі до вечора. Вже й тато повернувся з роботи, мама поставила на стіл вечерю, а Тимка немає.

Батько вийшов надвір і погукав.

У сусідів позичили високу драбину.

Тимко міцно обійняв батька за шию й відпустив аж у хаті.

— Ти чого туди заліз? — спитав тато.

— Ма... Маруську хотів урятувати, — схлипнув Тимко.

— Молодець. А тепер іди вечеряти, мама вже давно чекає.

— Ні, я піду робити математику, — відповів хлопчик.

— Уже пізно, — посміхнулася мама й погладила сина, — завтра зробиш. А вчительці я все поясню: вона ж не знає, що ти в нас рятувальник.

Сашко Дерманський

1 Прочитай.

Про лисицю, їжачка і сірого зайчика

(за мотивами української народної казки)

В одному лісі працьовитий зайчик збудував собі гарну й міцну хатинку. Він був дуже дбайливим господарем, і все у нього мало своє місце. От якось уранці він підмів хатинку, застелив свіжу, чисто випрану постіль та половички й вийшов надвір зірвати кілька квіточок у букетик на стіл. А хатинки не замкнув.

Примітила це лисичка, хитра, ледачої вдачі. Та й проскочила в зайчикову хатку. Закрила двері на засув і сидить. Прийшов зайчик додому, до хатки — а двері не відчиняються. Смикав, смикав — замкнені.

А лисиця до нього:

— Не відчиню, іди геть! Моя тепер хатка!

— А де ж я житиму?

— А мені байдуже!..

Що ж робити бідоласі? Сів неподалік під деревом та й плаче. Коли це йде ведмідь, питає:

— Чому, зайчику, так плачеш? Яке горенько тебе спіткало?

— Та ось вийшов надвір по квіточки, а лисиця в мій дім пробралася і закрилася. Сама в ній хоче жити...

— Е, зайчику, лисиця хитра... І мстива. Не допоможу я тобі. — Та й почвалав собі.

Коли це вовк мандрує. Теж у зайчика питає, чого він так плаче. А як про лисицю почув, мовив:

— Тут така справа, лисице... Розумієш, не хочу з нею зв'язуватися. — І пішов собі.

Журиться зайчик, вже тільки гірко хлипає. А тут і повечоріло, а йому ночувати ніде...

Аж ось їжачок додому чимчикує, поспішає, аж сопе. Помітив зайчика, підійшов:

— Що сталося, куцохвостику? Може, я зараджу твоєму гореньку?

— Ой ні, добрий їжаче, ніхто вже мені не допоможе.

— Та що ж сталося?

— Підступна лисиця в мене хатку відібрала. Не знаю, де жити буду...

— А ходім-но до мене.

І завів у свою хатинку, постелив постіль:

— Лягай, друже, спати і ні про що не турбуйся.

Зайчик був таким стомленим, що відразу в теплі й заснув. А їжачок зібрав на раду всю свою чималеньку рідню. Ще й не розвиднілось, як уся його родина біля зайчикової хатки тихенько зібралася. Їжаки принесли з собою свіжої трави, свої голки нею гарно замаскували та й перед порогом зайчикової хатки один біля одного залягли.

Ось і ранок настав. Лисиця прокинулася, перед дзеркалом красується та все собою милується, яка-то вона мудра, в чужій хатці тепер господиня! А сама навіть ліжко після сну не прибрала! Обережно голову надвір вистромила: на всі боки глядь-глядь — ага, нема зайця! От і добре! Як треба!

Потягнулася, рада-радісінька, очі від сну потирає, та тільки за поріг крок ступила — як за-верещить!!! З місця на місце перескакує, нічого не розуміє: тут коле, там коле, і там коле... Сюди-туди, туди-сюди — що за колючки якісь? З місця на місце стрибає.

— Ой!!! — репетує з болю. — Як коле!

Та з ляку як пострибала, то й досі ще її в лісі не бачили. І з лісу зникла.

А їжачок прийшов до зайчика та й каже:

— Доброго ранку, друже зайчику! Уже нічого не бійся — іди й господарюй у своїй хатинці. Нема зажерливої, далеко втекла.

Як же зрадив зайчик! Подякував. Та прибрав гарненько після нечупари свою оселю й запросив їжачків на святковий обід.

Вони й досі живуть дружно, один одного завжди виручають і підтримують.

Галина Римар

Як ти вважаєш, чому Галина Римар захотіла по-своєму розповісти цю казку?

Чим сподобалася казка?

Яка ця казка за настроєм?
Які засоби художньої виразності використала Галина Римар для того, щоб її казка сподобалася читачам?

Все прокидається поволі...
Учуся відчувати красу рідного слова.
Досліджую засоби художньої виразності

1 Прочитай вірші українських письменників про весну.

Все прокидається поволі

Все прокидається поволі,
зі сну зимового встає.
Радіє гай, радіє поле,
земля поталу воду п'є.
Скресає і щезає крига,
бурульки падають з дахів,
і вітерець прозорокрилий
додому підганя птахів.
А в лісі на галяві теплій
поміж ялинок запашних
уперше спалахнув метелик —
тендітний вогничок весни.

Анатолій Костецький

- Як ти розумієш слова «Радіє гай, радіє поле...», «вітерець прозорокрилий додому підганя птахів»?
- Чи сподобалося тобі порівняння метелика із тендітним вогничком весни?

Весняні дзвони

Дзвенить на вулицях срібліль,
неначе дзвоники: тіль-тіль.

Спинись, прислухайся на мить, —
на річці крига аж дзвенить.

Бурульки краплями дзвенять
і, мов проміння, мерехтять.

І дзвінко десь виводить птах,
і дзвонить вітер у гілках.

Весна-красна до нас іде
і за собою дзвін веде.

А березень спиняється
і з усіма вітається.

Біжать до нього діти
і просять ще дзвонити

Микола Сингаївський

- Які засоби художньої виразності використано в цьому вірші? Як вони допомагають уявити початок весни?

Веснянки

У давнину у стародавніх слов'ян рік починався весною. Це тому, що навесні оживала природа, пробуджувалася земля, й можна було починати сільськогосподарські роботи. Тому люди зустрічали весну радісно, з танцями й піснями-веснянками. За допомогою веснянок люди просили природу прокинутися від зимового сну, допомагати вирощувати хліб.

Ой весна, весна — днем красна

Ой весна, весна днем красна,
Що ж ти, весно, принесла?

Принесла я вам літечко,
Ще й рожевую квіточку,
Хай вродиться житечко,
Ще й озимая пшениця,
І усякая пашниця.

Ой весна, весна, ти красна,
Що ти, весно красна, нам принесла?

Принесла я вам літечко,
Ще й запашненьке зіллячко,
Ще й зеленую травицю,
І холодную водицю.

Принесла я вам ягнятко
Ще й маленькеє телятко.

- Чи святкують прихід весни в твоїй родині? Я

1 Прочитай.

Про мале солов'ятко

Мале солов'ятко мало двох братиків-близнюків, жвавих і непосидючих.

Вони вже вчилися літати.

А воно було не таким. Одна його ніжка чомусь ніяк не хотіла розгинатись. І від того маля не могло підстрибнути, аби відштовхнутися для першого польоту. Його сердечко було сповнене смутку, бо воно було не таким, як його брати й сусідські пташата...

Ніхто з нього не насміхався. Ні! Навпаки, дорослі й малюки приносили йому смачні личинки, жуків, навіть пелюсточку, що впала з чарівної квітки, як розповідали, з казкової галявини, принесли.

Воно мріяло будь-що потрапити на ту галявину, побачити власними очима ті незвичайні квіти, вдихнути їх аромат і від тієї радості заспівати наймилішу, найніжнішу в світі пісню-гімн красі природи...

Воно любило життя, любило слухати про все, хто що бачив і відчував у польоті. Братики вже пробували й співати, воно ж іще ні разу не заспівало. Але солов'ятко не здавалося. Щоразу, коли лишалося саме, пробувало неголосно брати ноти — спочатку нижчі, а потім — вищі.

А при комусь співати чомусь соромилося, — боялося, що в нього вийде не так. А ще робило вправи, лягаючи спинкою на м'який і чистий пушок килимка в гніздечку.

Якось на казкову галявину завітала дівчинка з хутора. Вона замилювалася квітами. Потім заговорила до пташок, запитала, як їм живеться. І чи всі здорові з солов'їв, що повернулися з далекої Західної Африки, і як їхні діточки. І пташки розповіли їй про мале солов'ятко.

Кілька днів поспіль сонце ховали хмари, періщив дощ, хоч і не дуже холодний, але мама весь час приносила сину великі

листки з липи, аби він не змок, і гріла його теплом свого тіла.

Старші братики вже були майже самостійними: самі шукали їжу і гралися в гурті з іншими безтурботними пташками-дітьми.

Нарешті дощ ущух, і на четвертий день вийшло сонечко.

Всі ці дні, незважаючи на негоду, дівчинка ходила до озер, річок і шукала цілюще зіллячко, про яке розпитала у бабусі-травознайки.

І цього дня на світанку вона знайшла і принесла солов'ятку ту траву чудодійну.

Пташеня приклало корінчика живокосту до ніжки — і вона слухняно зігнулася! Маля відштовхнулося, затріпотіло крильцями і... злетіло!

— Ой, я можу літати! — закричало воно. — Я літаю! — сповістило солов'ятко про свою радість усьому білому світові.

І разом з іншими солов'ятами полетіло на казкову галявину. І побачило нарешті ті чарівні квіти. І, захоплене їх красою, і від усього того щастя, що мало в сердечку, заспівало!

Ні, ніхто ще не чув такого співу! Навіть найстаріші, найславетніші солов'ї-співаки замовкли, зачудувалися цими ніжними переливами. Дивом дивним був цей спів.

Солов'ятко й досі прилітає до хатини дівчинки, розмовляє з нею і милує слух ніжними мелодіями, сидячи в саду між зелен листу.

Галина Римар

- Коли ти слухав/слухала або читав/читала цю казку, які в тебе були почуття?
- Які епізоди казки тебе найбільше схвилювали? Чому?
- Як ставилися до солов'ятка інші птахи?
- Про що мріяло солов'ятко?

- Звідки дівчинка дізналася, як можна вилікувати солов'ятка?
- Чим завершилася ця казка?
- Які добрі вчинки робили герої цієї казки?
- Над чим допомагає замислитися ця казка? Чого навчає?
- Склади і запиши план казки.
- Перекажи казку за складеним планом.

Все буде добре

Наталочка прокидається від незвичної тиші. Ну, тато на роботі. А що це мама собі думає? Чому до школи її не будить?

— Мамо, спізнимось! — кричить Наталочка на всю хату.

— Яка школа? Мороз двадцять градусів, — мама з кухні озивається.

— Не можна пропускати! Ми букву Х вивчатимем! Швидше вдягай мене!

Светрика чи платтячко Наталочка вбрати подужає. А з ніжками геть біда.

У Наталочки було вже дві операції на ніжках. І тепер вона може ходити — з паличкою. Мама жартує: «З ціпком, як наша прабаба Килина!» Наталочка сміється і зовсім не ображається. Бо знає: мама й тато небо готові їй прихилити.

Поки що Наталочка навіть з паличкою без татової чи мамини руки — ні кроку. Лікар сказав, що то інша хвороба — страх. Оселився в голівці й весь час нашіптує: «Упадеш!»

І до психолога з тим ходили — марно!

Ось морозу двадцятиградусного Наталочка зовсім не боїться. І коника Мишка не боялась, коли її батьки в Одесу на лікування возили. Інші дітки верещали перелякано, а Наталочка в сідлі мов уродилась.

Наталочка взагалі захищає всіх покривджених.

Чому в їхньому дворі живе аж четверо котів і п'ятеро собак? Їх, приблудних, Наталочка, прихистила.

Навіть дівчинку Валю зі старшого класу взяла під опіку. Валя теж погано ходить. Ніжку тягне й кульгає. І говорить

невиразно — часом не зрозуміти.

Якось Наталочка чекала батьків у шкільному коридорі й побачила, як однокласники Валю дражнили, рюкзачка футболили. Ех, як візьметься ж до них Наталочка!

— Не смійте! В...в...вона така сама людина, як в...в...ви! — хвилюючись, Наталочка трохи заїкається.

Здивувались діти. Спинились. Лиш Іванко далі рюкзака Валиного штурхає.

— З...з...зараз як дам ціпком — то й п...п...перекинешся! Ух, яка відважна може бути Наталочка!

Замовк Іванко. Рюкзака облишив і Валі віддав.

— Не плач, Валю, — Наталочка умовляє. — Іванко насправді не злий. І діти не злі. Просто цей світ іноді помиляється. Світ не такий сильний, як ми з тобою.

Отака Наталочка.

Та щоб вона через якихось двадцять градусів до школи не пішла?..

До школи то й до школи. Наталочка як упреться рогом — завжди свого доб'ється.

Мама похапцем запихає доньці до рота холодну котлету: нема коли наїдатись. Натягає на неї теплі колготи, джинсики, аж дві пари шкарпеток. Прабабця Килина для Наталочки їх цілу купу наплела. Вона мов подружка Наталочці. Коли батьки на роботі, Наталочка з прабабусею годинами розмовляє. Про погоду, про школу, навіть про бабусині улюблені серіали... «Усім кісточки перемиєте!» — мама жартує.

Та зараз не до жартів. Накинувши на доньку пальтечко й шапочку, мама хапає Наталочку та ціпочка на оберемок, виставляє за двері, дзвенить ключами...

— Отак і підєм? — Наталочка запитує.

Мама зирк — узути дівчинку забула! Оце роззява! Вертаються по чобітки. Сміються обидві. Не знудишся з цією мамою!

Устигли якраз перед дзвінком!

Але що це? Немає дітей у школі. Морозу всі полякались. Тільки вчителька.

Сидять вчителька й Наталочка в класі, урок проводять.
Букву Х вивчають.

Наталочка букву Х знає вже давно. У неї вдома книжок
море-морське, вона любить слухати, як тато читає. Там букви
цієї багато стрічала.

— «Х» — «Хатка» — вчителька показує малюнок.

А в Наталочки — сльози на очах.

Ні, хатку свою вона любить. І вчительку любить. І школу,
і всіх-всіх-всіх, навіть Іванка. Любить, коли хтось гарно малює,
танцює, співає чи у футбол грає. Любить, коли всі радіють:
Наталочка від того теж щаслива.

А ще дуже казку про Козу Дерезу любить. Але в тому місці,
де коза відбирає в зайчика хатку, Наталочка завжди ридає.
У неї вдома жовтий плюшевий зайчик Степанко є — це щоб
і його хто так скривдив? Дуже їй шкода зайчика!

Ось і зараз при слові «хатка» Наталочка згадала сумну зайчикову пригоду.

— Оце ж так, Наталочко! Інших заспокоюєш, а сама плачеш!

Вчителька гладить Наталочку по голові. Ця дитина така чуйна й добра. Ніхто в класі не зрівняється з нею. Слова ніхто так гостро не відчуває. Може, з неї письменниця виросте?

Цій дитині важко, але чи не тому вона така сильна?

— Х — Хоробрість! — раптом вчителька вигукує. — Ось що допоможе нам врятувати зайчика!

І вигнати Дерезу з чужої хатки!

І вигнати страх, який сидить у Наталиній голівці й весь час каже: «Упадеш!»

Не впаде Наталочка!

За вікном тріщать двадцять градусів морозу. І тільки двоє на всі початкові класи — букву Х вивчають.

— Х — Хай все буде добре! — вчителька мовить.

— Хай все буде добре! — Наталочка усміхається.

І все — буде добре!

Марина Павленко

- Який у Наталки характер?
- Наведи приклади, коли вона виявляла витримку, силу волі, сміливість, рішучість, співчуття.
- Над чим допомагає замислитися це оповідання? Яка його основна думка?

Розділ 7. Продовжую знайомитися з науково-художніми творами

1 Прочитай.

Диво у долоньках

Марічка й Тетянка — рідні сестри. Тільки Марічка — старша, до третього класу ходить. Тому й повчає шестирічну Тетянку, щоб знала, як чемно поводитися. Тетянка часом дослухається до порад а часом і слухати Марічку не хоче.

Якось пішли вони до озера. Тетянка взяла довжелезну палицю та й заходилася по воді плескати. Цікаво їй спостерігати, як на всі боки розлітається ряска та колами розходяться хвильки.

— Тетянко, ти велику шкоду робиш, — зауважила Марічка.

— Не вигадуй! Яка може бути шкода з того, що вода гойдається?

— Ти нищиш ряску, а там живуть різні водяні істоти.

— Де вони, ці твої істоти? — недовірливо спитала Тетянка, відкинула палицю, присіла й зачерпнула пригорщею скаламучену воду.

Вода поволі скапувала між долоньками. І Тетянка раптом побачила малесенького равлика, що вчепився до корінчика рясочки. І якогось черв'ячка — він тривожно звивався, відчуваючи, що лишається без води. І кілька ікринок на зеленому клубочку моху.

— Бачиш, Тетянко, — дорікнула Марічка, — у твоїх долоньках справжнє диво — жива природа. І зараз через твою необачність вона може загинути.

Тетянка обережно присіла, опустила долоньки у води й легенько розвела їх. Вона була добра дівчинка. І їй зовсім не хотілося руйнувати живу природу.

Ніна Вернигора

- Чи були в оповіданні епізоди, що викликали в тебе цікавість, тривогу, радість? Що це за епізоди?

- Про що або кого розповідається в цьому оповіданні — про дівчаток, про добрі взаємини старшої й молодшої сестричок, про те, як добрим словом і через спостереження можна виховати любов до природи?
- Скільки малюнків можна намалювати за цим оповіданням?
- Що нового про життя маленьких водяних істот ти дізнався / дізналася?
- Чому на початку оповідання Тетянка плескала довжелезною палицею по воді, а в кінці оповідання авторка називає Тетянку доброю дівчинкою?
- Це оповідання — науково-художній твір чи ні?
- Склади за змістом оповідання декілька запитань. Запитання запиши.
- Використовуючи оповідання, побудуй схему, за якою можна розповісти, які істоти живуть у рясці?

2 Прочитай і посміхнись!

Горобець із білою бородою

Розбігайтесь, людоньки, хто кудю!
Горобець із білою бородою!

Що за диво дивнеє? На віку
вперше бачу бороду отаку.

Може, він старійшина чи мудрець?
Може, він заслужений горобець?

Ні, несе у дзьобику він пір'їнку.
Пригодиться діточкам на перинку.

- Що саме викликало в тебе посмішку?
- Спробуй намалювати малюнок за цим віршем.

Пісня весни

Сидів на сосні дятел. Цюкав, цюкав гіллячку — стомився. Вирішив перепочити. Коли чує: внизу говорять про нього. Схилив голову, аж то хлопець і дівчинка. Стоять під деревом, його розглядають.

— Трудяга цей дятел, — каже хлопець. — Ні влітку, ні взимку нема від нього порятунку комахам і личинкам. Скрізь знайде.

— Корисний птах, — погодилася з ним дівчинка. — Та тільки шкода: співати не вміє. А птах без пісні — що зима без снігу.

Ох і прикро ж стало дятлові від цих слів! Бач, його навіть за птаха не хочуть вважати. Зажурився бідолаха. Хіба він крил не має? Не літає? Не винищує комах? Думав, думав дятел і врешті надумав: «Дай-но і я спробую заспівати».

Вмостився зручніше на гілці, набрав повні груди повітря, розкрив дзьоб... Але замість пісні якийсь противний звук вилетів: квек, квек...

Озирнувся дятел, чи ніхто його не почув. Начебто ні. Знову спробував заспівати. Еге, з такою піснею на люди не поткнешся!

Засумував дятел. А тут ще місяць лютий догулює останні дні. Ось-ось заіскриться снігами березень, заголубіє весняна розливовода. Все навколо заспіває, бо на те й весна. Як же дятлові без пісні?

Полетів дятел до синичок-сестричок.

— Навчіть, любі, своєї пісні. Хочу, як усі порядні птахи, співати.

— Що таке? Що таке? — загомоніли вертляві синички. — Невчасно ти,

дятле, прилетів. Кому ж бо охота надголодь співів навчати? Прилітай, коли потеплішає. Тоді й навчимо. Покрутився дятел, до повзика подався. Може, він навчить.

— Ні, — відказав йому повзик, — часу нема. Сам знаєш, скільки його треба, щоб яку путящу личинку під корою взимку знайти.

І хоч кого вже дятел просив: і каркату ворону, і нічне страховисько пугача, — всі йому відмовили. Навіть миршаві горобці пожаліли свого розбишацького чивикання.

Ох і розлютився дятел. Змахнув головою, цюкнув спере-сердя старий сучок на сосні, а той як забринить! На весь ліс луна розляглася.

— Що таке? Сучок співає?! Ану, давай співай!

І заспівав сучок. Цюк — бринить, цюк — бринить. Дивина!

Зрадів дятел. Почав пробувати сухі гілки на сусідніх деревах — теж співають.

На цей незвичайний спів позліталися з усіх усюд птахи. Посідали на гілках — слухають, дивуються. А дятел знай своє: виграє на сучку, наче дріб вибиває на барабані.

— Чуєте, тепер і в мене пісня є! — з гордістю каже дятел.

— Так хто ж таку пісню слухати стане, — засміялися птахи. — Ні голосу, ні мелодії.

— Зате... зате вона — перша пісня весни, — відповів догадливий дятел. — А весну всі з нетерпінням чекають. І такій пісні радітимуть.

Олег Буцень

- Доведи, що це оповідання є науково-художнім.
- Яку нову інформацію про життя птахів у весняному лісі ти дізнався/дізналася?

Розділ 8. Бережімо Україну

1 Прочитай.

Мій дім — це мій край на ім'я Україна

В мурахи — мурашник, у сонечка — небо,
У крапельки — хмара, у білки — дупло.
Нора чи гніздечко... Та кожному треба,
Щоб в рідній домівці затишно було.

Усі в цьому світі тримаються хати,
В якій народився, де гріє любов,
Що щедро посіяли батько і мати,
Де квітне стежина, якою пішов.

Тому навесні повертається пташка
Із теплого вирію в рідні краї.
Тому і ведмідь, і маленька комашка
Так ревно боронять кордони свої.

Мій дім — моя міць, оберіг і родина,
Мені наймиліша моя сторона.
Мій дім — це мій край на ім'я Україна.
Вона в моїм серці назавжди одна.

Наталя Карпенко

- З якою інтонацією треба читати цей вірш?

Дивовижні імена

Якось сидів я в парку на лаві. Поряд зі мною читав газету старенький дідусь у солом'яному брилі й барвистій вишиванці. А неподалік грався м'ячиком маленький хлопчик. Підкинув хлопчик м'ячика. Ударився той об стовбур дерева й відкотився прямцем дідусеві до ніг. Підняв дідусь м'ячика й чекає, що далі буде.

Підійшов хлопчик до нашої лави, став за два кроки й теж чекає, щоб йому м'ячика віддали.

- Ти хто? — запитав дідусь.
- Петрик, — баском відказав хлопчик.
- І прізвище своє знаєш?
- Знаю, — Козаченко.
- А ще ти хто?
- Хлопчик мовчав.
- У якому місті ти мешкаєш?
- У Києві.

— Значить, ти не тільки Петрик Козаченко, — усміхнувся дідусь, — а й киянин. Крім того, ти — українець, бо народився в Україні й належиш до українського роду. А ще ти — європеець. Адже наша країна розташована не в Африці, не в Америці, не в Австралії, а в Європі. І, нарешті, ти землянин, бо живеш на планеті Земля. Он хто ти, Петрику Козаченку!

Дідусь простяг хлопчикові м'ячика. Той ухопив його обіруч і вистрибцем побіг розказувати мамі, що сиділа на сусідній лаві, скільки, виявляється, у нього цікавих, просто дивовижних імен.

Анатолій Григорук

- Що допоміг зрозуміти хлопчикові дідусь?

Розділ 9. Карнавал дитячої літератури не завершується: уперед, на швидкості. Знайомлюся з творами сучасних українських і зарубіжних письменників

1 Прочитай.

Мала Баба Яга

(уривок)

Мала Баба Яга сердиться

Жила собі мала Баба Яга. Було їй усього сто двадцять сім років, а для Баби Яги, звісно, це ще зовсім молодий вік.

Мешкала вона в чаклунській хатці серед дрімучого лісу. Хатка була невеличка. Але й господиня жила в ній мала. Тож місця Бабі Язі вистачало. А вже кращої оселі вона й побажати собі не могла. Дах на хатці дуже гарно скособочився од вітру, димар похилився, а віконниці раз у раз скрипіли. Знадвору до хатки була примурована піч. Бо як же без печі у хатці Баби Яги?

Був у малої Баби Яги ворон, що вмів розмовляти. Звали його Абраксас. Він умів не тільки каркати «Доброго ранку!» та «Добрий вечір!», як кожний учений ворон. Абраксас умів говорити геть усе! Він був мудрий ворон, розумівся геть-чисто на всьому й завжди давав господині поради. Баба Яга була високої думки про Абраксаса.

Десь годин шість щодня мала Баба Яга вчилася чаклувати. Адже чаклунство — штука непроста: хочеш на ньому знатись, то вже не лілуйся! Спершу треба вивчити всі легші чаклунські премудрощі, а тоді складніші. Треба вивчити всеньку чаклунську книгу від палітурки до палітурки, не минувши ні однісінької вправи.

Мала Баба Яга дійшла тільки до двісті тридцятої сторінки. Того ранку вона саме вчилася викликати дощ. Сиділа на лавці біля печі з чаклунською книгою на колінах і чаклувала. Ворон Абраксас сидів поруч і був невдоволений.

— Тобі треба викликати дощ! — докірливо крякав він. — А ти що начаклувала? То в тебе летіли з неба білі миші! А то — жаби! А тоді — ялинові шишки! Цікаво, чи викличеш ти, нарешті, справжній дощ?

Мала Баба Яга заходилась прикликати дощ учетверте. Вона звеліла невеликій хмарі вийти на небо, поманила її рукою і, коли хмара опинилася над хаткою, гукнула:

— Дощику, дощику, припусти!

Хмара прорвалася, і з неба полився... кисляк!

— Кисляк! — вигукнув Абраксас. — Ти з глузду з'їхала! Що ти нам іще начаклуєш? Мо-же, прищіпок для білизни? Чи шевських гвіздків? Хоч би вже там з неба сипалися крихти хліба чи родзинки!

— Знов я, мабуть, щось наплутала, — промовила Баба Яга. Вона й раніш, бувало, помилялася, але щоб підряд чотири рази!

— «Наплутала!» — буркнув Абраксас. — Я тобі скажу, в чому справа. Неуважна ти, ось як! Коли думаєш про казна-що, то, певно, наплутаєш! Треба уважною бути, затям собі!

— Ти так гадаєш? — сказала мала Баба Яга.

І раптом згорнула чаклунську книгу.

— Твоя правда! — гнівно вигукнула вона. — Я таки неуважна. А знаєш чому? — Очі її зблиснули. — Бо страшенно сердита!

— Сердита? — здивувався ворон. — А на кого?

— Сьогодні ж Вальпургієва ніч (Вальпургієва ніч — у давніх германських племен так звалось свято зустрічі весни, під час якого нібито відбувалися ігрища на горі Блоксберг). Усі чаклунки зберуться на горі Блоксберг і заведуть там танці.

— Ну то й що? — спитав ворон.

— А я ще замолода для танців, кажуть дорослі чаклунки. Вони не хочуть, щоб я летіла на Блоксберг і танцювала разом з ними!

Старий ворон спробував її заспокоїти:

— Бачиш, тобі ж тільки сто двадцять сім років, і ти ще не доросла до цього. Як підростеш — тоді інша річ.

— Отакої! — вигукнула мала Баба Яга. — Я тепер хочу танцювати з усіма! Розумієш?

— Викинь це з голови, — прокрякав ворон. — Хіба щось зміниться від того, що ти сердитимешся? Не втрачай глузду!.. І що ж ти надумала робити?

— А ось що, — мовила мала Баба Яга. — Цієї ночі полечу на Блоксберг!

— На Блоксберг? — жахнувся ворон. — Але ж дорослі чаклунки тобі заборонили. Вони не хочуть, щоб їм там заважали!

— Пхе! — скривилася мала Баба Яга. — Багато чого заборонено! Треба тільки не попастись їм на очі...

— Попадешся! — скрикнув ворон.

— Ет, пусте! — сказала мала Баба Яга. — Я з'явлюся там, коли танці вже будуть у розпалі. А наприкінці втечу! На Блоксберзі цієї ночі робитиметься таке, що мене за всім тим ніхто й не помітить!

Отфрід Пройслер

- Які епізоди уривку викликали в тебе посмішку або сміх?
- Чим була унікальна маленька Баба Яга?
- Яку ілюстрацію ти б намалювала до цього уривку? Електромобіль Сашко

Електромобіль Сашко обожнював читати.

Велосипединку Юлю теж хлібом не годуй — дай сторінки погортати кермом. Часто друзі паркувалися поруч, щоб обговорити якусь нову книжку. От і сьогодні Юля переповідала:

— А потім, на останній сторінці, з'явився електричний вітряк — і своїми довгими руками розігнав драконів. І настав ЩАСЛИВИЙ КІНЕЦЬ.

— Нічого собі!

— От би й мені руки, як у того вітряка! Раптом на Київ нападуть дракони. Моїми колесами хіба мух ганяти, — зітхнув електромобіль.

— Моїми теж, — кивнула велосипедика. — Хоча... хтозна, чи бувають ті електричні вітряки на світі. Може, їх вигадав письменник.

В існуванні драконів друзі анітрохи не сумнівалися.

II

— От неuki! — пирхнула пилом стара вантажівка, яка вигрівала боки неподалік. — Електричних вітряків по світу — майже, як жирафів, себто повно-преповно. Стоять собі на місці, лапами розмахують, і все. Мені б таку роботу.

— На випадок драконів нам варто мати знайомого електричного вітряка, — сказав замислено Сашко. — Але де ж його шукати?

Велосипединка уважно оглянула книжку.

— Якщо вірити малюнкам, електричні вітряки дуже довгі вгору та гарні, — Юля роззирнулася навколо. — А що то за будинками височіє?

III

Незабаром друзі вже під'їжджали до Високої Зеленої Істоти з Волохатими Лапами. Вітер гудів, лапи Істоти ворушилися майже попід хмарами.

— Перепро-о-ошую, пане, ви не електричний вітря-а-ак? — загукали щосили електромобіль із велосипединкою.

Висока Зелена Істота їх не одразу почула.

— Аго-о-ов!

— Хто ви? — нарешті розгледіла Істота друзів. — Я, до речі, не пан, а дуже навіть пані! Чи ж не бачите, у якому я ошатному намисті? Його, склали зі своїх гнізд птахи.

— Перепрошуємо, пані. Ми — електромобіль Сашко та велосипедінка Юля. І ми шукаємо електричного вітряка.

— Вам не сюди. Узагалі-то, я — Гігантська Сосна, — відповіла трохи сердито Висока Зелена Істота. І додала: — Ваш

електричний вітряк зроблений із великої залізяки. А не з такої шовковістої кори, як у мене. І не з таких смарагдових голочок, як у мене!

— Із великої залізяки, гм, — міркував електромобіль. — Майже, як я. Юлю, ти часом не бачила когось довгого вгору та металевого?

— Здається, є один такий Довгий Угору з Хапучою Лапою, — відповіла Юля. — Він мешкає в місці, де все переставляють, копають і одне на одне накладають. Їдьмо, я покажу.

IV

У місці, де все переставляли, копали й накладали одне на одне, справді був Довгий Угору Залізяк із Лапою. Тут усі метушилися, рухались і щось робили.

— Розкажіть, будь ласка, про ЩОСЬ, як ви робите, — почав геть іздалеку Сашко. Він боявся знову переплутати.

— Ми будуємо Будівництво, — поважно мовив Довгий Угору з Лапою. — Це дуже важливо та дуже складно. Лише неuki вважають, буцімто звести цілий дім — це «р-раз — і готово».

Довгий Угору, проказуючи своє «р-раз — і готово», підняв електромобіль із велосипединкою і повітря. Проніс їх понад будівельним майданчиком і поставив подалі, аж за зеленою огорожею.

— Не плутайся попід ногами, малі. Щоб я, Підйомний Кран, не зачепив вас ненароком чимось важким і важливим. На будівництво без дозволу не можна!

— Вибачте, пане, ми більше не будемо, — перепросили друзі та хутко від'їхали на безпечну відстань. Бо Підйомний Кран уже підхопив своєю лапою велетенську арматурину й потягнув, сопучи від напруги, кудись угору.

Олеся Мамчич

- Зустрінуть чи не зустрінуть електричних велетнів Електромобільчик Сашко та велосипединка Юля — ти дізнаєшся, якщо прочитаєш цей твір повністю.

Добрий мак

Анатолій Костецький

Ну й мак же красивий
зацвів серед поля!
Такий, що повз нього
не пройдеш ніколи.

Мурахи спинялись,
і коники клякли
од тої краси
незвичайного маку.

І навіть завжди
заклопотані бджоли
літали повільно
над маком по колу.

А макові — що?
Ну, вродився такий.
Красою пишатись
йому — не з руки.

Та й він не пишався,
а всім усміхався
і з кожним привітно
і чемно вітався.

І кожний найкращого
макові зичив,
і всім веселіше
ставало утричі!

І все, що літало, —
за мить — заспівало!
І все, що стрибало
й повзло, — заспівало!

Бо знали чудово,
що добрій красі
не заздять, а тільки
радіють усі.

- Чому від того, що добрий мак привітно вітався, усім ставало веселіше?

Любі дівчатка та хлопчики!

Скоро настануть літні канікули!

Бажаємо вам відпочити, пограти з друзями,
прочитати цікаві книжки й робити добра справи!

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

3 КЛАС. ЧАСТИНА 2

Особливості підручника:

- сучасний дизайн і доступний стиль викладу навчального матеріалу
- інтеграція навчальних предметів «Українська мова» та «Читання»
- формування комунікативної та інших ключових компетентностей
- наповнення інформацією українознавчого характеру
- оптимальна система тренувальних, творчих, пізнавальних та дослідницьких завдань
- комплекс навчальних матеріалів, що сприяють формуванню медіаграмотності

Інтерактивний електронний додаток містить:

- інтерактивні завдання до кожної теми
- теоретичний матеріал
- підсумкові роботи до кожного розділу
- відеопрезентації
- пазли, лабіринти, розмальовки
- логічні завдання

Інтерактивний електронний додаток до підручника доступний за QR-кодом або посиланням rnk.com.ua/107891